

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INST FÖR PEDAGOGIK OCH SPECIALPEDAGOGIK

Vägen tillbaka?

**En studie av styrdokument, samt tre skolledares
förhållningssätt och tankar kring elever med hög
frånvaro i årskurs 7-9**

Helena Josefsson

Examensarbete:	15 hp
Program:	Specialpedagogiska programmet, SPP600
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	Ht 2013
Handledare:	Girma Berhanu
Examinator:	Martin Molin
Rapport nr:	HT13-IPS-19 SPP600

Abstract

Examensarbete:	15 hp
Program:	Specialpedagogiska programmet, SPP600
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	Ht 2013
Handledare:	Grima Berhanu
Examinator:	Martin Molin
Rapport nr:	HT13-IPS-19 SPP600
Nyckelord:	Hög frånvaro, salutogent perspektiv, systemteori, KASAM, diskursteori, styrdokument, skolledare

Syfte

Skolfrånvaro är ett problem av destruktiv karaktär för de inblandade och att hantera skolfrånvaro handlar om att uppmärksamma en stor mängd olika faktorer. Sammantaget bildar dilemmat en komplex väv av handlingar och känslor. Syftet med denna studie är att nå en fördjupad kunskap och förståelse för hur skolan kan arbeta för att nå de elever som har hög frånvaro och riskerar att hamna i ett utanförskap. Genom denna studie hoppas jag finna mönster som visar på förbättringsområden och tydliggör under vilka premisser de berörda eleverna lever och verkar.

Teori

Systemteoretiska tankebanor (Svedberg, 2012) styr denna studie i hög grad. Tanken att olika system påverkar varandra är en av utgångspunkterna för att på ett mångfacetterat och vidsynt sätt kunna närma sig denna problematik. Vårt tillträde till verkligheten når vi genom språket (Winther Jørgensen & Phillips, 2000) och den teoretiska inramning som passar det sättet att tänka är diskursteori. En diskurs är ett sätt att se och förstå världen och för att finna diskursen så spelar språket en central roll. Slutligen föll valet även på Antonovskys (1991) salutogena perspektiv kring hälsa som lyfter fram begreppen meningsfullhet, begriplighet och hanterbarhet. Dessa begrepp är centrala för att fånga elevernas lust till ett livslångt lärande.

Metod

För att nå det syfte som presenteras i denna studie föll valet på dokumentanalys samt kvalitativa intervjuer av skolledare. Dokument och intervjuer blir till ett textmaterial, där språket ses som en aktiv handling och bearbetas med hjälp av diskursanalysens tankesätt och verktyg att närma sig en text.

Resultat

Både forskning och denna studies resultat visar att orsakerna till hög frånvaro kan delas upp i två fokusområden. Ett område fokuserar elevens hälsa, livsvärld och förmågor. Ett annat område handlar om skolans organisation, förhållningssätt, pedagogik och relationella kompetens för att möta olika elevers behov. I de dokument som granskats så handlar skolplikten snarare om en närvaroskyldighet, det går inte att utläsa vilka goda vägar det finns att tillgå när en elev har hamnat i hög frånvaro. Studien visar att för att komma tillrätta med problematiken krävs det arbete på olika nivåer. Vad gäller organisationsnivå behöver det utvecklas riktlinjer för att skapa en likvärdig skola. På gruppnivå behöver skolans personal arbeta fram ett gemensamt förhållningssätt och kompetens. På individnivå framkommer det att ett personligt, framåtsyftande mötande där alla vuxna samverkar har en god verkan. I de texter som analyserats finns det en obalans i makt mellan hem och skola - men jag har också funnit en vilja och insikt att arbeta sig förbi det, då samarbete gynnar alla parter.

Förord

Skolan är en dynamisk och mångfacetterad arbetsplats. Här utspelar sig mängder av möten, känslor och handlingar under en enda dag. Det gör skolan till en spännande och rolig arbetsplats, men också till en krävande arbetsplats då jag som lärare främst har mig själv som verktyg. Skolans uppgift är att vara en social, kulturell och demokratisk arena - det upplever jag som det viktigaste i mitt yrke. Men vad händer då elever väljer att på ett medvetet eller omedvetet plan inte längre vara en del? Vad händer under denna process och vad är det för krafter som medverkar i denna process?

Under mina år som lärare har jag gått från den för mig självklara och mer eller mindre omedvetna tanken kring att skolan är ett fantastiskt erbjudande till alla barn, till att mer och mer fundera kring frågan om varför vi har en skola? Vad ska den vara bra för och för vem? Svaret för mig handlar om att skolan ska vara till för barnet, inte samhället i stort för att producera lydiga medborgare. Skolan ska handla om att utvecklas som person och människa i interaktion med andra. Då följer frågan naturligtvis – är skolan till för alla? Valet av att fokusera studien kring problematiken med hög frånvaro beror på att vi inte är starkare än vår svagaste länk, och här brister skolans länk!

Genom att fokusera på vad som är bra för varje barn har mina ögon och mitt arbetssätt förändrats, när saker granskas från ett nytt perspektiv förändras bilden av världen. Jag vill med denna studie lyfta fram hur viktigt det är att vi alla har elevperspektivet i våra tankar när vi talar om verksamheten och alla de som växer och utvecklas inom skolans väggar – mer eller mindre frivilligt. Denna studie ska ses som en väckarklocka i en målstyrningsdiskurs där jag genom mitt dagliga arbete i verksamheten ser att allt fler av de som behöver skolan som mest, blir de som slås ut och är de största förlorarna. I detta spel är vi alla vuxna delaktiga.

Detta arbete tillägnas alla elever jag mött vars förmågor, tankar och känslor skolan inte förmått att ta tillvara på ett kreativt och empatiskt sätt.

Innehållsförteckning

Abstract	1
Förord	1
Innehållsförteckning	1
1. Inledning	1
2. Bakgrund	2
3. Problem	3
4. Tidigare forskning	5
4.1 Bakgrundsfaktorer	5
4.1.1. Elevens livssituation och hälsa som riskfaktor	5
4.1.2 Skolans del och ansvar.....	6
4.2 Vägar som leder framåt	7
4.2.1 Att stärka elevens hälsa och livssituation	8
4.2.2 Att stärka skolans arbetsmiljö.....	9
4.2.3 Skolledaren som nyckelperson	11
5. Syfte	13
6. Teoretiska ramar	14
6.1 Systemteori	14
6.2 Diskursteori	15
6.3 KASAM.....	17
7. Metod	18
7.1 Diskursanalys som metod.....	18
7.2 Kvalitativa forskningsintervjuer	19
7.3 Kritik mot kvalitativ forskning	20
7.4 Urval	21
7.5 Genomförande och bearbetning av materialet.....	21
7.5.1 Pilotstudie	22
7.6 Studiens trovärdighet och tillförlitlighet.....	22
7.6.1 Trovärdighet.....	23
7.6.2 Tillförlitlighet.....	23
7.6.3 Generaliserbarhet	24
7.7 Etik	24
8. Resultat och analys	25
8.1 Nuläge.....	25
8.1.1 Hur talas det om hög frånvaro i styrdokumentet?.....	25
8.1.2 Talet om eleven som bärare av problematiken?	27
8.1.3 Talet om skolans del och ansvar i praktiken?	28
8.2 Vilka vägar pekar framåt?	29
8.2.1 Elev	29

8.2.2 Skola	30
8.2.3 Organisation.....	30
9. Diskussion	31
9.1 Resultatsdiskussion.....	31
9.2 Metodologiska reflektioner.....	33
10. Avslutning	34
11. Förslag till fortsatt forskning	35
12. Referenslista.....	36
13. Bilaga 1	39

1. Inledning

Ett klassiskt dilemma som Svedberg (2000) lyfter fram står mellan verksamhetens mål och individens behov - vem är skolan till för? Svedberg (2000) problematiserar även skolplikten; är det så att närvaroplikten handlar mer om förvaring i en målstyrd skola och vad fyller vi den tiden med, är det meningsfullt? Alla dessa frågor tangerar mitt problemområde och det jag vill veta mer om. Genom att granska diskursen kan man också förstå berättelsen i berättelsen.

Dilemmat med hög frånvaro har funnits i många år, och inga enkla lösningar finns eftersom problemet kvarstår. Målet med denna studie är dels att undersöka hur det talas om hög frånvaro i dagens skola, och dels att finna goda tankar och arbetssätt för att förhindra och finna åtgärder för de elever som är riskzonen att inte klara av skolan. Grundtanken är att det finns förhållningssätt och arbetssätt som gör skillnad; går det att finna ett salutogent och hälsofrämjande perspektiv som kan vara till hjälp för att talet om en skola för alla ska vara ett steg närmare en form av möjlighet och sanning?

Är skolan en gemensam gemenskap? Den frågan ställer Sivertun (2006) och frågan sätter fingret på skolans ömma punkt, vad vi önskar och vill är inte alltid vad vi ser om blicken går under ytan för en stund. Om det är så att inte alla känner sig delaktiga, kan det då skapa en frånvaro och ett utanförskap? När skolan inte är avklarad stängs en rad dörrar utbildningsmässigt, det saknas betyg för att komma in på utbildningar och det saknas ofta även baskunskaper såsom läsa, skriva, och räkna på rätt nivå (Konstenius & Schillaci, 2010). Det kan även vara så att många dörrar stängs på det sociala planet då många elever med hög frånvaro till slut lever i en isolerad tillvaro, det leder till en stigmatisering i samhället och påverkar livskvalitén.

Medmänsklighet och elevers delaktighet är viktigare än snabba lösningar på problemet, anser Gladh och Sjödin (2013) och det är goda tankar att bära med sig in denna problematik menar jag. Denna studie drivs av en nyfikenhet att förstå vad som finns bakom det som till synes ofta diskuteras som en självklarhet att skolan är bra för alla, men när får orden en verklig styrka? Det kommer att finnas en del svar i denna studie, men ännu fler frågor. Reflektion, i betydelsen eftertanke och omvärdering är viktigt för allt lärande (Illeris, 2007), denna studie har givit mig tillfälle till reflektion och fördjupad kunskap kring dagens skola.

2. Bakgrund

En av det svenska samhällets stöttepelare är den nioåriga skolplikt (FSF 2010:800) som råder. Alla barn har rättighet att gå i skolan, men verkligheten är polär (Danielsson & Liljeroth 1998) och rättigheten är även en skyldighet som alla barn lever under; vad händer när eleven inte klarar av att fullfölja sin skolplikt? Ofta blir detta ett problem för specialpedagogen då den vanliga skolan och vanliga pedagogiken inte ansetts tillräcklig, därav kommer det specialpedagogiska perspektivet i denna studie. Specialpedagogikens viktigaste uppgift är att skapa en skola för dem som mest behöver det.

Skolverket (2008) fick redan för några år sedan dagligen frågor både från föräldrar samt skolverksamheter om barn som inte går i skolan, även många av tillsynsärendena handlar om denna problematik. Detta visar på att det är ett omfattande problem som är svårt att hantera. Konsekvenserna av att inte ha fullgjort sin skolgång menar Skolverket (2008) kan vara problem med utanförskap och stigmatisering i samhället – närvaro i skolan ses som en skyddsfaktor för möjligheten till ett gott liv.

En bärande idé i denna studie är att genom att lära av den diskurs som råder försöka se och upptäcka mönster som dels hjälper de elever som genom hög frånvaro riskerar utanförskap att finna en väg tillbaka till en meningsfull och möjlig skolgång. Detta är även ett internationellt problem då Sutphen, Ford och Flaherty (2010) lyfter fram fyra faktorer att beakta inom detta område; individuella, familjerelaterade, skolverksamheten samt den omgivande miljön. Dessa bakgrundsfaktorer kommer att belysas i denna studie - för att hitta vägar ut måste det finnas en kunskap kring orsakerna, alltså en karta som visar vad vi har att utgå ifrån för att hitta rätt.

Studien riktar inte in sig på hur enskilda specialpedagoger arbetar med denna problematik, eller hur elever själva upplever sin skolgång. Valet av att rikta in studien på en diskursanalytisk spår där dokument granskas och skolledare intervjuas handlar om att vara i början av ett garnnystan, här finns öppning in ett komplext område som inte bara handlar om tappade skoltimmar utan snarare om tappade individer. Det är skolans skyldighet att utforma undervisningen och skolmiljön på ett sådant sätt att alla elever finner meningsfullhet och kunskap att bygga vidare på i livet, när en elev misslyckas med detta och inte längre kommer till skolan har skolan och samhället misslyckats mer än eleven. För att komma tillrätta med detta problem anser jag att man därför måste börja på de styrandes planhalva för att se och finna bakomliggande mönster som påverkar elevernas skolgång och vardag.

Rosenkvist (2007) efterlyser mer forskning som behandlar den förbyggande aspekten inom specialpedagogik. Att arbeta mer förebyggande är en av specialpedagogikens viktigaste utmaningar. Genom att analysera den diskurs som råder i styrdokument kring elevers frånvaro samt kvalitativa intervjuer med skolledare hoppas jag finna vägar och så tankefrön kring ett mer proaktivt arbetssätt - genom att studera det rådande kan vi själva välja väg inför framtiden.

3. Problem

I vårt informationssamhälle är utbildningen en viktig del för att hela livet kunna vara en del av, och ta del av det legala samhället. När en ung person inte klarar av att fullfölja sin skolgång kan detta få livslånga konsekvenser, både på ett yttre och inre plan. De elever som har hög frånvaro riskera att stigmatiseras och hamna i ett utanförskap (Börjesson, Palmblad & Wahl, 2005). Dilemmat och problemet i denna studie är att vi har skolplikt vilket garanterar alla barn och ungdomar en nioårig utbildning, men ändå slutar en del personer grundskolan utan att ha en utbildning i bagaget att bygga vidare på. Kanske har skolan då varit medskapande i denna process?

Denna studie vill lyfta upp problemet med hög frånvaro på flera plan; hur frånvaro skrivs fram och presenteras i dokument, skolledares kunskap och ansvar i arbetet kring frånvaron samt att börja reda i den begreppsförvirring som finns kring denna problematik.

För att ringa in problematiken och fånga upp samhällets syn på hög frånvaro har jag stött på olika begrepp som beskriver elever med hög frånvaro. De vanligaste och mest frekventa begreppen jag uppmärksammat är hemmasittare och drop outs. De ger en bild av att eleven själv väljer att droppa ut eller sitta hemma passivt, den elevbilden säger ingenting om skolan och elevens livssituation. I detta arbete har jag därför valt att inte använda någon dylik beteckning, denna studie handlar om elever med hög frånvaro och de kommer att benämnas på just det sättet.

Begreppet hög frånvaro är i den allmänna debatten och även i styrdokument (FSF 2010:800) inte preciserat. Skolverket (2010) framhåller att omfattande frånvaro förekommer framförallt i årskurserna 7-9 och det är ingen större skillnad på antalet pojkar som flickor nationellt sett. Denna studie preciserar inte heller en gräns för hur omfattande frånvaron bör vara i tid. Om frånvaron gör att eleven har svårt att nå målen och följa med både kunskapsmässigt och socialt är frånvaron ett problem och ur den tanken är det intressant att finna vägar för en god skolgång.

Angående vad som är giltig och ogiltig frånvaro så är det svårt att avgöra vad som är vad (Skolverket, 2010) då det finns erfarenhet i kommunerna av att föräldrar vidimerar frånvaro på grund av sjukdom även då sjukdom inte är inblandat, som ett slags solidaritetsskydd. Det finns heller ingen klar gräns mellan att vara sjuk eller att vara så psykiskt trött att man inte klarar av att gå till skolan, menar Skolverket (2010). Så all hög frånvaro, oavsett giltig eller ogiltig är självfallet ett problem för elevens inläring och sociala situation och därför fokuserar inte denna studie på att dra gränser mellan olika slags frånvaro eller ge eleverna olika slags etiketter.

Tid är relativt för den som upplever den, men vi kan inte komma ifrån att skolan upptar en stor del av barn och ungdomars tid, och därmed även är medskapande i deras identiteter (Bartholdsson, 2007). Som jag tidigare nämnt riskerar de elever som inte fullföljer sin skolgång att på olika sätt stigmatiseras i samhället. Med stigmatisering menas att individen hamnar utanför samhällets sociala nät (Börjesson m fl, 2005) och följderna blir sämre förutsättningar för ett gott liv – skolan lär för livet.

Denna studie inriktar sig på att genom analys av dokument och intervjuer finna de goda vägarna för att få elever tillbaka till skolan, och förebygga hög frånvaro. Studien genomsyras av ett salutogent perspektiv (Gustavsson, 2009) där hälsofrämjande och meningsfulla aspekter ska tas tillvara, specialpedagogik som en motkraft till utanförskap och hög frånvaro. Ordet salutogent består av två delar där *salus* härstammar från latin och betyder hälsa, ordet *genes* betyder ursprung på grekiska. Av dessa ord bildas det talande ordet salutogent som är en positiv kraft inneboende i sig.

Studien riktar in sig på skolår 7-9. Det är de skolår inom grundskolan som tenderar att ha flest antal elever med hög frånvaro. De åren är även intressanta ur det perspektivet att det är då processen att hitta sin egen identitet är central (Illeris, 2007), då blir det sökandet även en central del av lärandet. I en hel del fall har frånvaron funnits i ett till två år innan man formellt börjat arbeta med den (Konstenius & Schillaci, 2010) trots att tidiga insatser är det bästa då beteendet inte hunnit fastna i destruktiva mönster.

Diskursbegreppet kommer att vara centralt i denna studie. Med diskurs menas hur språket formar vår verklighetsuppfattning kring ett fenomen. Språket är det centrala och den ger världen mening (Winther Jørgensen & Phillips 2000), genom språket vill jag analysera vilken bild vi har skapat oss kring de frånvarande elever och hur denna bild påverkar själva skeendet. Det diskursteoretiska perspektivet genomsyras av att det på den sociala arenan utspelas en kamp kring rätten att tolka och ta makten. I analysen blir detta ett viktigt tema; vad ligger i talet kring en skola för alla, och på vilket sätt kommer detta till uttryck?

4. Tidigare forskning

4.1 Bakgrundsfaktorer

”Frånvaro i sig är en allvarlig indikation på att eleven inte mår bra och att skolan inte, i samverkan med andra aktörer, kunnat ge det stöd och den hjälp som eleven skulle ha behövt.” (Skolverket, 2010, s.7.)

Den forskning som finns kring elever med hög frånvaro pekar ut ett antal gemensamma bakgrundsfaktorer som alla tillsammans eller var för sig kan bidra till att elever inte är närvarande i skolan. Ovanstående citat ringar in de två stora områden som återkommer i all forskning jag läst kring dilemmat med hög frånvaro, nämligen elevens hälsa och skolans ansvar. Den senare delen som handlar om skolans ansvar har en tyngd i detta arbete då den bör bidra till en fungerande skolgång genom att utforma en god pedagogisk miljö, samt ett fungerande samarbete mellan olika nätverk. Skolverket (2010) framhåller detta då de sorterar in orsakerna till elevers frånvaro i två delar; dels handlar det om skolan som verksamhet och dels handlar det om social problematik kring eleven. Faktorer i skola som kan bidra till ökad frånvaro handlar enligt Skolverket (2010) om hur skolan är organiserad, hur pedagogiken är utformad och hur den sociala arbetsmiljön ser ut. Den del som handlar om social problematik riktar in sig på elevens livssituation där hem och familj har en stark position, och även psykisk ohälsa finns med som en faktor att beakta. Även Sutphen m fl (2010) ringar in ovanstående områden som orsaksfaktorer till omfattande frånvaro. De betonar att de fyra områdena individ, familj, skola och samhälle måste mötas för att skapa en helhet som kan vara till gagn för elevens väg tillbaka till skolan.

De elever som har hög frånvaro har ofta startat sin frånvaro med ströfrånvaro, det finns alltså anledning att se även en mindre mängd ogiltig frånvaro som ett varningstecken (Skolverket, 2008). Detta arbete har ett salutogent perspektiv där de goda faktorerna ska som kan påverka utgången av en elevs skolsituation lyfts fram, och i den andan är det viktigt att snabbt åtgärda och förhindra frånvaro.

4.1.1. Elevens livssituation och hälsa som riskfaktor

Unga människors existentiella villkor är själva förutsättningen för goda resultat i skolan, framhäver Skolverket (2010). Behovet av att bli erkänd, bekräftad och inkluderad är djupt mänskliga behov. Orsaker som elever har uppgett till hög frånvaro är att de inte trivs i skolan och uppfattar den som jobbig och ointressant samt att det är svårt att hänga med (Skolverket, 2008). Här ringas problematiken in kring begriplighet, motivation och meningsfull skolgång sett ur elevens perspektiv.

Ur ett hälsoperspektiv ser Skolverket (2008) att en orsak till hög frånvaro kan vara neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. I fallet med denna problematik krävs ett gott samarbete mellan olika kompetenser såsom pedagoger, elevhälsa och möjligen andra verksamheter för att komma tillrätta med denna komplexa problematik. Ibland kan det även vara svårt att skilja på orsak och verkan inom denna problematik (Konstenius & Schillaci, 2010). Mår eleven dåligt av att vara i skolan eller blev eleven dålig av att vara hemma för mycket?

Faktorer i hemmet som kan bidra till att eleven inte klarar av att fullfölja sin skolgång handlar bland annat om bristande stöd, otrygga hemförhållande, missbruk och psykisk ohälsa (Skolverket, 2010). Detta är ett mångfasetterat dilemma då Skolverket (2008) lyfter fram att i en del fall ser skolan hemsituationen som orsak, medans familjen hävdar att det är skolsituationen som skapar frånvaron. Föräldrar upplever även att skolan lyft fram skolplikten som en form av hot, det har inte underlättat motivationsarbete (Skolverket, 2008). Föräldrar vittnar även om att skolan varit lättad då eleven varit frånvarande.

Skolan är en social arena vid en tidpunkt i livet då man försöker finna och upptäcka sig själv. Skolverket (2010) visar på att gruppgemenskap är viktigt, om eleven hamnar i ett socialt utanförskap så påverkar det elevens trivsel i skolan och detta kan leda till hög frånvaro. Detta kan även i någon mån handla om trakasserier och kränkningar. Lärande handlar om mer än bara ämnesstoff, det handlar i lika hög grad om att lära sig ett sätt att samtala och umgås (Dysthe, 2003). Frågan som då ställs då är om en del av de elever som väljer bort skolan egentligen väljer bort det sociala samspelet då det blir övermäktigt eller svårt att förstå. Strand (2013) beskriver i sin studie hur många av de elever som har hög frånvaro tar upp begrepp som ensamhet, isolering och rädsla i samtal kring sin skolsituation. Denna avsaknad av relationer visar på att skolan för en del elever brister som ett gott socialt sammanhang att verka i.

Allt har sin egen logik och kanske finns det även belöningar utanför skolan, frågar sig Konstenius och Schillaci (2010). Skolrelaterade situationer kan väcka oro och nedstämdhet, frånvaron kan handla om en flykt från jobbiga sociala situationer och kravfyllda prestationer. När detta beteende blivit ett faktum är det viktigt att snabbt få tillbaka eleven till skolan eftersom ett undvikande av kravfyllda situationer kan leda till svårigheter på många plan i livet (Konstenius och Schillaci, 2010).

4.1.2 Skolans del och ansvar

Springe (2009) menar att skolan och dess arbetssätt spelar en aktiv roll. Frågan Springe ställer sig är om otillåten frånvaro är ett tecken på hur även skolan och organisationen mår? Han trycker på att motivation till att klara skolan inte ska ses som en personlig egenskap utan något man erfar genom sina upplevelser och bemötande. Att elever har otillåten frånvaro kan bero på många faktorer, men det är viktigt att skolan inte accepterar det, menar Springe (2009). Främst av den anledningen att ett accepterande kan bidra till att förstärka frånvaron och i förlängningen ett utanförskap. På så sätt blir även skolans agerande, eller icke-agerande en bakgrundsfaktor till hög frånvaro.

Lärande kan beskrivas som en triangel där de olika hörnen består av *innehåll*, *drivkraft* och *samspel* (Illeris, 2007). Detta kan ses som lärandets dimensioner och visar på mångsidigheten i vårt lärande. Lärandet omfattar två processer; en samspelsprocess mellan individ och omgivning samt en inre mental process där lärandet bearbetas och innehåll/drivkraft spelar stor roll. I den press som finns i lärandet i dagens skola finns en tendens att utmaningarna blir för stora och upplevs påtvingande i så hög grad att lärandet försvagas eller förfelas (Illeris, 2007). Det innebär att svaga elever riskerar att utsättas för utmaningar de inte klarar av under en längre tid och detta kan leda till skoltrötthet som tar sig uttryck i frånvaro. Motstånd mot lärande uppkommer i sammanhang som upplevs som svåra eller oacceptabla. Det kan handla om lärandets innehåll, men Illeris (2007) framhåller även att motstånd mot lärande kan röra sig om ett försvar mot upplevelsen av maktlöshet riktade mot en maktutövning som upplevs som orimlig.

Sivertun (2006) framför ett kritiskt skolperspektiv där skolan bör bli bättre på att möta elever och föräldrar med större hänsyn och förståelse. Skolans förhållningssätt kan ses som både en riskfaktor och en friskfaktor, utifrån Sivertuns (2006) forskning kan man se att det finns en stor risk i att skolan kan vara en medaktör till att skapa ett utanförskap genom fel eller bristfälligt bemötande. De förväntningar eleverna möts av i den tid vi verkar i handlar mycket om målrationellt tänkande, Sivertun (2006) problematiserar detta genom att lyfta frågan om inte en mer förståelseinriktad verksamhet skulle ge ett annat utfall och resultat för svaga elevgrupper? Skolans målorientering ses som en riskfaktor för att slå ut elever. Då skolpersonal uppgett vad de ser för orsaker till hög frånvaro (Sivertun, 2006) så uppger de studieovana hem, lågutbildade föräldrar och en ovana vis skolans språk. Detta tangerar de områden som nämnts under avsnittet om elevens hälsa och livssituation, men jag väljer att även lyfta det här då dessa faktorer är något skolans bör ta hänsyn till och ansvar för i sitt arbete.

Gustafsson (2010) resonerar kring det bemötande som barn och ungdomar erfar just nu, enligt författaren kan en nyauktoritär trend skönjas där gränssättning och regler utan orsaksgrund eller någon fördjupad analys används av vuxna för att visa vem som har makten. Faran i detta förhållningssätt är att åtgärder i en komplex elevproblematik och skolsituation snarare blir en maktdemonstration än en hjälp att finna vägen tillbaka till skolan och gemenskapen.

Organisatoriska faktorer som kan påverka utfallet av hög frånvaro, menar Skolverket (2010); brister i närvarosystemet, få lärarledda lektioner, lärararbyten, klassammansättning och otydlig ansvarsfördelning mellan de vuxna. Dessa faktorer kan ensamt eller i samspel med andra orsaker skapa en situation som blir övermäktig att förhålla sig till för vissa elever. Ett utfall av detta kan bli hög frånvaro då man undviker den situation som är svår och obekvämt.

Huus, Strand och Granberg (2011) menar att viktiga faktorer som väger in i denna problematik är lärandesvårigheter och vantrivsel i skolan. Dessutom är det så menar författarna att ju äldre eleven är, desto viktigare är upplevelsen av att passa in, vilket är betydelsefullt att beakta då man ska finna vägar tillbaka till skolan. Ett problem som författarna fann var även att det i många fall finns dokumentationsbrister kring denna problematik ute på skolorna, detta gör att det är svårt att dra några slutsatser kring vilket stöd elever faktiskt får och om det i så fall varit till nytta. En fara med bristande dokumentation kan också vara att insatserna blir fragmentariska och utan någon större samordning. Även Skolverket (2010) menar att det är vanligt att skolan inte utrett orsakerna till frånvaron ordentligt, och därför satt in fel åtgärder som då inte får önskad effekt. Skolan har dessutom fått arbeta mycket ensam i detta dilemma, många kommuner erbjuder inget stöd och samverkan med andra instanser fungerar inte tillfredsställande (Skolverket, 2010).

4.2 Vägar som leder framåt

En salutogen skola tar hänsyn till både de pedagogiska och sociala arenorna (Huus m fl, 2011). Som en slutsats av detta behöver elever i riskzonen både lärandestöd för att nå kunskapsmålen och psykosocialt stöd, till exempel samtal, för att finna sin egen väg tillbaka till skolan. De ungdomars erfarenheter av detta dilemma som Huus m fl (2011) tagit del av menar att de hittade tillbaka till skolan genom stöd och uppmuntran av vuxenvärlden bland annat genom anpassningar, struktur och bemötande som gav en känsla av delaktighet. Ur

denna information dras slutsatserna att goda arbetssätt är kontinuitet, engagemang och vara inriktad på att skapa goda relationer.

Det finns två viktiga skolfaktorer som påverkar om en skola kan komma tillrätta med hög skolfrånvaro, menar Huus m fl (2011). De faktorer som spelar in är dels skolans generella arbetsklimat och arbetssätt, och dels om man har ett tydligt arbetssätt med elever i riskzonen för att utveckla hög frånvaro. Båda dessa faktorer pekar åt ett förebyggande och snabbt handlingssätt där inte eleven står som ensam bärare av problemet. Det team som kan arbeta med båda dessa faktorer är skolans elevhälsoteam; vanligtvis består det teamet av rektor, psykolog, kurator, skolsköterska och specialpedagog. En framgångsfaktor i detta arbete är att ha ett centralt och aktivt tvärvetenskapligt team (Konstenius & Schillaci, 2010) där elevens olika behov och skolans förhållningssätt lyfts fram i ett tvärvetenskapligt perspektiv med syfte att åstadkomma förbättringar.

Andershed och Andershed (2009) menar att eftersom det finns både faktorer hos barnet och i den närmaste miljön som utgör riskfaktorer så är det också här vi kan finna och arbeta på friskfaktorer. De menar att skolans förhållningssätt är centralt i arbetet med skydds- och friskfaktorer då skolan både medverkar som kontext och aktör i detta dilemma. Kort sagt så är det så att skolan påverkar och påverkas av den unges beteende. Skolans ansvar är att upptäcka och utreda frånvaron (Skolverket, 2010), i detta arbete måste det finnas en beredskap och organisation för samverkan mellan skola, socialtjänst och sjukvården. Då skolans förhållningssätt är centralt menar Konstenius och Schillaci (2010) att det kan vara gynnsamt att låta en relationskompetent person inom skolan vara en slags spindel nätet där goda relationer är i fokus, viktigt är dock att relationen är verktyget – inte målet.

Elever med hög frånvaro är ett samhällsproblem, vilket gör att det inte går att dra en tydlig gräns mellan olika myndigheters ansvar (Springe, 2009), den goda vägen tillbaka går genom samarbete på organisationsnivå där en gemensam handlingsplan med ansvarsfördelning och delmål upprättas. Springe är även tydlig med att en friskfaktor i detta arbete är att elevperspektivet genomsyrar alla åtgärder – det är viktigt att arbeta med elevens motivation och tro på framtiden. För att detta sätt arbeta ska bli möjligt krävs en deltagande och engagerad skollära. Skollärdaren måste vara delaktig i den dagliga verksamheten och sätta fokus på problemområden för att utveckla dessa hävdar Springe (2009).

Strand (2013) ser att skolans ansvar vad gäller elevernas välbefinnande och behov av socialt stöd tycks vara oklart. Här finns även en samverkansproblematik där elevernas sociala hälsa ska balanseras mellan socialtjänst och skola. Enligt Strand finns det exempel där skolan släppt ansvaret för dessa bitar då socialtjänsten varit inkopplad. Genom att släppa ansvaret förloras en del av helheten i arbetet kring eleven. Det som var tänkt som en samverkan fungerar då mer fragmentariskt och risken är att ingen tar det ansvar och engagemang som behövs för att vända elevens negativa situation.

4.2.1 Att stärka elevens hälsa och livssituation

Då elevens hälsa och livssituation kan vara en starkt bidragande orsak till hög frånvaro så är Elevhälsans roll en viktig del i arbetet för att åtgärda hög frånvaro samt förbygga mer frånvaro. Elevhälsan är också den instans som kan arbeta mer riktat mot familjerelaterade problem. Skolverket (2010) visar tydligt att Elevhälsans roll och ansvar måste förtydligas på många skolor. Rapporten visar att goda rutiner, tidig upptäckt och tidiga insatser ger goda

resultat. För att detta ska uppnås behöver det finnas en tydlig ansvarsfördelning och tydlig arbetsgång (Skolverket, 2010).

Elevens livssituation ska stå i centrum när någon har hög frånvaro, menar Gladh och Sjödin (2013). För att komma tillrätta med elevens hälsa och livssituation förordar Gladh och Sjödin ett tvärvetenskapligt motivationsarbete som inkluderar både pedagogiska och psykosociala kunskapsområden. Vägar som leder framåt är då att genomföra en grundläggande pedagogisk och psykosocial kartläggning samtidigt som man gör insatser på den plats eleven befinner sig, till exempel undervisning via digitala hjälpmedel. För att eleven ska må bra krävs att den känner sig delaktig samt täta uppföljningar, enligt Gladh och Sjödin (2013).

Individanpassade åtgärder som påverkar elevens självbild är betydelsefullt (Gladh och Sjödin, 2013). Att vara inkännande genom att skilja på att känna till om eleven och att känna in eleven i den specifika situationen är en viktig förmåga i detta arbete. Gladh och Sjödin poängterar här hur avgörande det är att en god kartläggning är gjord, den beskrivning som då uppstår ger en allsidig bild av situationen. Kartläggningen skall ligga till grund för åtgärderna, annars är risken att åtgärderna helt enkelt inte överensstämmer med problematiken. En skyddsfaktor i detta arbete som Konstenius och Schillaci (2010) poängterar är att se och uppmärksamma hela personen, inte bara tänka in skolbiten. Genom att aktivt söka efter elevens resurser så nyanseras bilden av problembeteendet. En skyddsfaktor blir då att utifrån vad som syns på kartläggningen vägleda till andra beteenden och relationsmönster.

Gladh och Sjödin (2013) delar upp kartläggningen i två delar, den psykosociala kartläggningen bör genomföras av elevhälsan och den pedagogiska kartläggningen bör genomföras av en pedagog som eleven har förtroende för. I den pedagogiska kartläggningen fastnar jag för att Gladh och Sjödin (2013) visar på vikten av att sondera elevens intressen och engagemang, detta för att kunna väcka elevens lust och motivation till att lära. Tillsammans ger de olika kartläggningarna en flerdimensionell bild av eleven och det dilemma som situationen blivit. Empatiskt är även att kartläggningen i sig är en del av åtgärderna då man genom frågor och förtroende varsamt närmar sig eleven – genom att visa intresse och lyssna har skolan kommit en liten bit på den goda vägen.

Konstenius och Schillaci (2010) menar att genom *kognitivt beteendetänk* som är ett strukturerat och systematiskt förändringsarbete på individnivå så kan man via nya beteenden få nya känslor och tankar. När så kartläggningen är gjord och de olika pusselbitarna fallit på plats förordar Konstenius och Schillaci (2010) att modellinlärning kan vara en form av metod för att få eleven att ändra beteende och den negativa spiralen. Med modellinlärning menas att aktivt stödja utvecklingen av önskvärda beteenden. Detta görs genom att medvetet förstärka vissa beteenden och medvetet ignorera och släcka ut andra icke önskvärda beteenden. Detta är ett långsiktigt val av hanteringsstrategi, det kan alltså bli värre innan det blir bättre eftersom de vinster eleven kanske upplevt på kort sikt inte snabbt nog överskuggas av de vinster som kan skönjas på lång sikt.

4.2.2 Att stärka skolans arbetsmiljö

De faktorer inom skolan som påverkar frånvaron kan delas in i tre områden; pedagogiska, organisatoriska och sociala faktorer (Skolverket, 2010). Vad gäller den pedagogiska faktorn så handlar det till stor del om obegriplighet, att eleven inte förstår vilket ger förlorad motivation och därav frånvaro i en del fall. Så den goda vägen tillbaka handlar om att utforma undervisningen så att den blir begriplig. I detta arbete är Vygotskys teori om den närmaste

utvecklingszonen användbar; att utmana eleverna så att utvecklingen förs framåt. Det ska ske inom en för eleven begriplig sfär så att utmaningen är möjlig att lösa till stor del på egen hand – det ger både motivation och en känsla av att lyckas.

Skolans arbetsmiljö kan ses som både en friskfaktor och en riskfaktor, det kan utläsas ur bakgrundsfaktorer. Enligt Skolverket (2010) är det viktigt att utforma undervisningen utifrån elevens perspektiv. Återkommande från elevperspektiv är hur betydande det är med rätt bemötande, både för att förebygga men även för att finna en god väg tillbaka. Elever har i intervjuer med Skolverket (2010) poängterat vikten av att det finns någon som ser och förstår.

De insatser som Skolverket (2010) ser som fruktbara är både förebyggande och åtgärdande. I det förebyggande arbetet poängteras att skolan ser över sitt bemötande av elever samt hur skoldagen är organiserad ur ett elevperspektiv, då frånvaron ökar just på högstadiet där dagarna kan bli fragmentariska och svåra att överblicka för eleverna. Faktorer som nämns kring det förebyggande arbetet är även det lustfyllda lärandet och goda rutiner där en till exempel närvarokontrollen är fungerande samt att handlingsplan upprättas vid oro. De åtgärdande faktorerna handlar om att hitta sätt att arbeta konkret med elevens skoldag – vad fungerar och vad fungerar inte? En form av praktiskt arbete som Skolverket (2010) lyfter fram är att skolan kan ha någon form av elevsamordnare, dessa kan fungera som positiva länkar genom att stötta elev i både skolarbetet och den sociala samvaron. En del elever behöver mycket stöd i vardagen med struktur och begriplighet, menar Skolverket (2010). En viktig del av det åtgärdande arbetet är även att det finns en fungerande ansvarsfördelning i samverkan mellan olika instanser så att inte skolan försöker fylla alla roller i denna komplexa problematik. Skolverket (2010) konstaterar att det åtgärdande arbetet lätt fastnar i möten och inte fokuserar på att hitta och genomföra konkreta åtgärder i elevens skoldag. Intressant är även att Skolverket (2010) tar upp särskilda undervisningsgrupper i exempel på åtgärdande arbete, men då ställer sig frågan om dessa kan hjälpa eller stjälpa? Här finns i forskningen inget enkelt svar.

Gladh och Sjödin (2013) lyfter fram begreppet samverkan – inte bara i elevens närmiljö och med andra verksamheter, utan även inom skolans väggar. Skolan bör samla all sin kompetens för att tänka tillsammans, ur denna kommunikation kan rätt kompetens komma eleven tillgodo i varje enskilt fall då olika fall kan kräva olika fokus och kompetens. Vi behöver varandra; medicinskt, psykologiskt och pedagogiskt, framhåller Gladh och Sjödin (2013). Därför blir varje skolas enskilda organisation viktig då dennes kultur och kompetens påverkar utgången av problematiken. Elevhälsoprocessen behöver se barnets perspektiv och ha ett bra samtalsklimat där saker kan lyftas fram och ses ur olika vinklar.

Inom området skolans arbetsmiljö placerar jag även pedagogens relationella kompetens. Gladh och Sjödin (2013) framhäver att denna kompetens är oerhört viktig som friskfaktor. En pedagog som förstärker det friska och tar sig tid för samtal är en viktig pusselbit på vägen tillbaks till skolan för den eleven som riskerar att hamna i utanförskap. Här kan även Illeris (2007) tre dimensioner kring lärandet *inhåll*, *drivkraft* och *samspel* finna en viktig plats, vad ser pedagogen att det finns för arbetsmöjligheter att bygga på inom dessa dimensioner?

Den dokumentation skolan gör kring elever med hög frånvaro bör vara till hjälp både för eleven, skola och hem så att en röd tråd i arbetet framträder i processen att finna en väg tillbaka till skolan. Det finns olika typer av dokumentation att tänka kring; kartläggning, handlingsplan, individuella studieplaner och åtgärdsprogram är exempel på några dokumentationsformer som skolan kan använda sig av. Gladh och Sjödin (2013) menar att

man ofta använder sig av flera former, men att det viktiga är att elevens framsteg på något sätt dokumenteras och tydliggörs för en fortsatt god utveckling.

I forskningen återkommer hela tiden talet kring hur viktigt det är med skolans förhållningssätt. Det kan tolkas på många sätt, och är ett begrepp som bör förtydligas i många sammanhang. Hundeide (2003) menar att vi definierar hela tiden människor vi umgås med, och tillskriver dem egenskaper som gör dem begripliga men samtidigt legitimerar visst förhållningssätt gentemot dem. Vad som då händer är att dessa rollförväntningar får sociala konsekvenser bland annat för elevernas skolprestationer och uppträdande. På så sätt blir förhållningssättet i ett systemteoretiskt tänkande ett viktigt verktyg för de verksamma i skolan, hur vi medvetet eller omedvetet placerar människor i olika fack får betydelse i vår praktiska vardag.

4.2.3 Skolledaren som nyckelperson

”Kanske finns det få yrkespositioner i vårt samhälle där historien så tydligt möter nuets mångtydiga realiteter i syfte att skapa hopp om en ljusnande framtid.” (Svedberg, 2000, s.21)

I studien föll valet på att fördjupa mig i skolledarnas syn på problemet hög frånvaro just för att de är nyckelpersoner och ledargestalter på sina skolor. Hos dem finns en knutpunkt där teori och praktik möter varandra, vilket gör dem extra intressanta i denna undersökning. Skolledarna är en grupp som ofta kommer i kläm mellan olika förväntningar och verksamheter (Jarl & Rönnberg, 2010), deras arbetsuppgifter är komplexa då det ska tas hänsyn till många aktörer.

Skolledarna har stor betydelse för lärarnas förhållningssätt till sitt arbete och sina elever menar Svedberg (2000). Detta innebär att skolledningens betydelse för skolkoden är central. Varje skola har en egen skolkod där lärarnas sätt att tänka och förhålla sig till sina arbetsuppgifter och sina elever visar vad som är typiskt för den rådande kulturen på en viss skola. Om en skolledare har legitimitet hos lärarkåren så kan den förändra och påverka skolkoden. I denna uppsats är det därför intressant att börja gräva just där. Med legitimitet menar jag att personen både genom att utföra en viss arbetsuppgift samt personliga egenskaper finner sina medarbetares förtroende och tillit.

I den kontext som råder kring skolledarrollen så ska man vara medveten om att skolledarens arbete bestäms uppifrån och underifrån samt utifrån spänningen i de tre följande områdena: den ekonomiska, den administrativa och den juridiska (Svedberg, 2000). Dessutom representerar skolledaren också skolan utåt mot både samhälle och föräldrar, detta ger en bild av ett komplext arbete. Balansen mellan de olika intressena och även de konflikter som kan finnas mellan dessa utgör ett unikt drag i skolledarens arbetssituation och även skolans situation.

I en skolledares vardag ställs olika värden mot varandra och det kan vara svårt att överblicka vad olika förhållningssätt och handlingar kan få för sociala konsekvenser. Hög frånvaro är ett av skolans dilemma och ett dilemma kan inte plötsligt lösas eller upplösas (Svedberg, 2000), men vid närmare granskning kan man se olika värderingsmönster i verksamheten. Här blir diskursanalysen ett sätt att se och tydliggöra vilka värderingar som är rådande på flera skolor idag, i det utsnitt av världen som kan tecknas här.

Svedberg (2000) betraktar skolledningen som en socialt konstruerad process där politiker, administratörer, elever, lärare och slutligen skolledaren är medskapare i. Detta innebär även att skolledaren kan hamna i olika former av lojalitetsdilemman där val måste göras mellan att vara lojal mot elever, lärare, överordnade, styrdokument eller kanske sina egna pedagogiska idéer och visioner. Detta är val som påverkar alla berörda i skolans värld, på så sätt är rektorn en nyckelperson som styr skolans väg och framtid.

Scherp (1998) menar att skolledare ibland kan ge dubbla budskap genom att ha en hög profil rent retoriskt kring skolutveckling och förändring, samtidigt som de vidmakthåller en traditionell organisation som inte bjuder in till nya lösningar. Här har mitt arbete en brist då jag inte får en inblick i hur det arbetas på skolan, stämmer skolledarens retorik med vardagen? Min studies fokusområde är dock hur det talas om hög frånvaro, inte att studera det praktiska arbetet.

Svedberg (2000) talar om att diskursen legitimerar praktiken genom dess världsbild och skapande av mening. Vidare ser Svedberg (2000) en dominerande diskurs i skolans värld som han kallar för Målstyrningsdiskursen. Detta är en kraftfull diskurs kring skolans mål- och resultatstyrning. Man kan se målstyrning som ett system som andas utvecklingsoptimism, delaktighet och eget ansvarstagande. Men det kan även ses som en variant på kontrolltemat: centralstyrningen är stark och på frammarsch genom nationella prov, skriftliga omdömen, nytt betygssystem och en mer detaljerad läroplan.

Målstyrningsdiskursen som Svedberg (2000) lyfter fram och mejslar ut är en nationell diskurs där allt kan och ska mätas och dokumenteras enligt en fast struktur. Men frågan ställs om detta fungerar i en verksamhet med levande människor fulla av egna berättelser, förmågor och relationer. Funderingarna ställs på sin spets då Svedberg (2000) undrar om föreställningen att genomarbetade nationella analyser alltid ger de bästa besluten? Här finns också dilemman om man som skolledare tror att omorganisationer alltid leder till en förändring av verksamhetens innehåll. Målstyrningsdiskursen ser sig som ett projekt fritt från vardagens värdekonflikter, hur påverkar denna diskurs elever med hög frånvaro och i vilken riktning?

5. Syfte

Syftet med studien är att kartlägga och finna mönster som visar på en samhällelig diskurs och förhållningssätt gentemot problematiken kring elever med hög frånvaro, samt dess vägar tillbaka. Studien har ett salutogent perspektiv med fokus på vad som fungerar och vad som är värt att utveckla till förmån för en god skolgång. Följande frågeställningar fokuseras i studien:

Vilken elevsyn och förhållningssätt visar tidigare forskning är främjande för att nå de elever som har hög frånvaro och riskerar att hamna i ett utanförskap, samt olika teorier kring orsaken till frånvaro?

Vilken elevsyn och förhållningssätt angående problematiken med hög frånvaro kan vi finna i skolans styrdokument på två olika nivåer; Skollagen samt LGR 11?

Vilken elevsyn och förhållningssätt angående problematiken kring hög frånvaro kan vi finna hos tre skolledare som aktivt arbetar med och berörs av den aktuella problematiken?

Syftet vilar på antagandet att vi alla bör vara medvetna om tillvarons perspektivbundenhet.

6. Teoretiska ramar

De teorier som kommer att presenteras inom de teoretiska ramarna hör alla hemma inom det socialkonstruktivistiska fältet. Socialkonstruktivism är ett perspektiv på lärande där grundtanken är att omvärlden är något som aktivt konstrueras (Illeris, 2007). Inom alla individer pågår lärprocesser, men det mest intressant är den process som sker mellan individ och omvärld. Detta eftersom processernas karaktär och innehåll bestäms av relationerna i det sociala fältet. Denna infallsvinkel bär idén om att ju mer skolans personal, andra samhällsaktörer och föräldrar engagerar sig i samspelet med eleven - desto större blir möjligheterna till goda lärprocesser.

6.1 Systemteori

Den bakomliggande teorin som studien präglas av har ett systemteoretiskt perspektiv (Svedberg 2012). Grundläggande inom systemteorin är att allt mänskligt handlande och mänskliga problem uppstår i samspelet med andra människor, enligt Svedberg (2012). Språket ses i denna studie som en form av mänskligt handlande, vi väljer hur vi talar kring något och det valet är en handling som får konsekvenser i det system som vi befinner oss i. Vi människor är en del av det nätverk som finns omkring oss på gott och ont. När en ung människa hamnar utanför det nätverk som ska skydda och hjälpa, till exempel rätten till utbildning, så måste hela det komplexa system som finns kring varje person tänkas in för att få en mångfacetterad bild av situationen och finna olika vägar till lösning och framgång. Vilka system kan stödja en lyckad skolgång, och kan det finnas det system som stödjer frånvaron?

En övergripande tanke inom systemteorin är att allt hänger ihop i ett komplext system, det finns ingen given startpunkt eller slutpunkt (Öquist, 2003). Varje del av kretsloppet kan ses som både orsak och verkan. Systemteorin utmanar enligt Öquist (2003) den djupt rotade vanan att alltid ha oss själva som utgångspunkt i allt vi gör. För att förstå systemteori behöver man skifta från den utgångspunkten och låta alla bakgrundsfaktorer som gör det möjligt för en människa att bli den som den är, bli synliga och synade.

Systemteori är alltså ett sätt att betrakta världen och i detta perspektiv är det viktigt att lyfta fram helheter, relationer, funktioner, sammanhang och mönster för att ett system ska träda fram. Ett hinder för systemtänkande är att vi gärna tänker dualistiskt menar Öquist (2003), såsom svart eller vitt och gott eller ont. Det gör vår värld mer begriplig men är en grov förenkling av verkligheten som inte skapar någon djupare förståelse. I denna studie är det viktigt att beakta just detta – syftet är inte att urskilja de goda eller onda, syftet är att tänka till kring alla de faktorer och pusselbitar som finns kring eleverna i dagens skola och att se vad som kan göras för att förhindra utanförskap, i detta fall som kan befastas genom hög frånvaro.

Svedberg (2000) lyfter fram vissa begrepp som är intressanta i denna studie med ett systemteoretiskt förhållningssätt. Begreppen lärande, socialisering, sortering och förvaring griper tag i och in i varandra – allt detta finns i skolan som institution menar Svedberg (2000). Eftersom allt griper tag i varandra går det inte heller att skilja åt, allt måste finnas med i tankarna i den kontext som är grunden för detta arbete.

Tanken med systemteori är att alla handlingar vi människor gör påverkar andra – och andras handlingar påverkar oss själva, det ger effekt både på systemet och på de personer som ingår (Öquist, 2008). Det perspektivet är viktigt i denna studie då jag tittar på problematiken från olika vinklar; genom litteratur, dokumentanalys och intervjuer. Dessa bitar är alla en del av det pussel som behöver både läggas och utvecklas för att vi ska kunna säga att det finns en skola för alla. Det system som denna studie handlar om är stort och jag har därför valt att begränsa det. Här saknas bland annat elevens röst, vårdnadshavare, elevhälsa och pedagoger. Jag är medveten om den bristen och oerhört nyfiken på även de viktiga pusselbitarna, de återkommer i förslag till fortsatt forskning.

6.2 Diskursteori

Epistemologin är filosofin om kunskap – vad är kunskap och hur får man den? I postmodernt tänkande finns uppfattningen om att verkligheten är en social konstruktion, menar Kvale och Brinkmann (2009). Med en fokusering på språket förskjuts uppmärksamheten från föreställningen om en objektiv verklighet där en specifik sanning finns. I postmodern epistemologi finns därför inte kunskapen inuti en människa eller ute i världen – den existerar mellan människan och världen. Språket hamnar i fokus och ur detta sätt att tänka framträder området diskursteori. Vad gäller denna studies ontologi, det vill säga uppfattning om hur världen är beskaffad, så ser jag den värld som studeras i detta sammanhang en värld uppbyggd av mentala idéer – det finns ingen objektiv sanning utan det jag ser utgår från den horisont jag befinner mig.

Denna studie vilar på antagandet och teorin kring att vi verkar i och är medskapare av olika diskurser. Begreppet diskurs handlar om att i ett skeende eller ett fenomen betona det sammanhållande och gemensamma, enligt Bergström och Boréus (2012). För att få en bild av vad en diskurs är så menar Winther Jørgensen och Phillips (2000) att man kan säga att det är ett utsnitt av världen – ett bestämt sätt att tala om och förstå världen.

För att gå djupare in på begreppet kan man säga att en diskurs kännetecknas av två tendenser; Det finns en fixeringstendens som ger diskursen stadga och det finns en rubbningstendensen som innebär att man kan skönja en utveckling eller en väg mot förändring (Bergström & Boréus, 2012). Denna tanke att de diskurser vi verkar och lever i inte är statiska över tid ger denna studie en ingång in i kommande arbete, vad kan utifrån det som syns i dagsläget utvecklas och förändras? Det ligger en dynamik och framtidstro i detta. Enligt Börjesson och Palmblad (2007) så orienterar diskurserna människors handlande, jag tolkar det som om vi genom att studera det rådande också då kan få tillgång till ett en medvetenhet om vårt handlande och hur vi kan förändra det. Detta är en kritisk forskning (Winther Jørgensen & Phillips, 2000) som utforskar och kartlägger maktrelationer i samhället.

Maktbegreppet är alltså centralt inom diskursteorin. Jag vill understryka att den är mångbottnad då den kan vara både produktiv och begränsande (Börjesson & Palmblad, 2007). Med produktiv makt ses viljan att förändra enligt min mening och med begränsande, som kanske är det vi ofta tolkar makt som, så utesluter makten andra former av tänkande och lösningar. I denna studie är ett av målen att kunskap ger makt då kunskap kan legitimera förändringar, studien vilar på tanken att skolan ska finnas för alla.

En viktig tankegång i diskursteorin är just detta att sociala fenomen aldrig är helt färdiga eller oföränderliga. Enligt Winther Jørgensen och Phillips (2000) finns det en strävan i att etablera en entydighet i det sociala samspelet. Man kan säga att en diskurs utesluter andra möjligheter i sin strävan att nå en entydighet. Det diskursiva fältet är då diskurens yttre, allt den utesluter. Jag ser detta fält som ett möjligheternas fält - härifrån kan man se andra idéer och påverka till förändring och utveckling.

Det finns flera olika spår (Winther Jørgensen & Phillips, 2000) i diskursanalytisk teori, i min studie har jag kombinerat olika element från dessa fält som bäst motsvarar mitt syfte. Detta är även enligt Winther Jørgensen och Phillips (2000) ett gångbart sätt att närma sig och förstå det man vill undersöka. Det finns inom forskningen olika sätt att beskriva vad en diskurs är och hur det ska beskrivas, denna studie sluter sig till ett vidgat begrepp (Bergström & Boréus, 2012) då en diskurs kan ses som både en språklig och en social praktik. Med det menas att allt meningsskapande sker diskursivt, vi är alla medskapare i olika diskurser – det förgivettagna är inte ödesbestämt, utan vägval som vi gör mer eller mindre omedvetet i den kultur och det samhälle vi verkar i. I denna studie vill jag rikta fokus mot hur dagens skolsystem formar våra föreställningar och värderingar kring dilemmat med hög frånvaro. I den problematiken finns också begreppet makt. Vem har makten över skolsituationen och utformandet av den praktik eleven förväntas ingå i? Diskursanalys har som inriktning ett intresse för makt (Bergström & Boréus, 2012) då det finns en medvetenhet inom denna kring språkets tvingande karaktär.

Diskurserna har vissa sanningseffekter menar Foucault (1993). Dessa sanningseffekter sätter gränser för vad som är tänkbart; vem får tala och varifrån kommer legitimiteten för detta? Dessa sanningseffekter är intressanta att ha i åtanke inom skolforskning då det ofta påstås olika saker inom skolans värld och jag upplever att det läggs olika vikt vid vem som framför budskapet. Sanning är ett vanskligt begrepp och inom skolan bygger en hel del av kommunikationen, relationerna och styrdokumentet på en slags sanning om vad som ska vara bra för eleverna, men är det bra för alla elever och vem sitter inne med sanningen? Jag ser hög frånvaro som någon form av symptom på att skolan inte fungerar på tillfredställande för alla och denna studie är ett sätt att närma sig dessa symptom.

Vårt tillträde till verkligheten går genom språket, menar Winther Jørgensen och Phillips (2000). Naturligtvis finns den fysiska verkligheten, men den får betydelse genom språket och det i sin tur får sociala konsekvenser. Genom att studera språket framträder olika diskurser. Språket ses inte här som ett färdigt system utan en handling (Börjesson & Palmblad 2007), alltså inte en spegel utan en form av aktivitet. Det blir ett sätt för oss som människor att tala om och förstå världen. Här i ligger också en medvetenhet om att vi alla har olika sätt att förstå, uppfatta och förklara våra verkligheter, intressant för mig som studerar ett fenomen är att fundera kring vem som har tolkningsföreträde.

Inom denna teori anses språket göra något med världen, jag tolkar det som att olika diskurser bygger upp olika världar och vi kan befinna oss flera diskurser samtidigt. Winther Jørgensen och Phillips (2000) talar om en diskursernas kamp, diskurserna formas och omformas i kontakt med varandra och slutmålet är att nå en slags hegemoni vilket innebär att en diskurs blir den överordnade. Inom skolans värld rasar denna kamp på politisk, kommunal och tjänstemannanivå vilket gör att jag i denna studie endast kan göra ett litet utsnitt kring ett visst fenomen, men slutsaten kan säga mycket om skolans värld. Här närmar vi oss också problematiken med att avgränsa en diskurs, eftersom diskurserna korsar och går in i varandra så kan det vara svårt att urskilja var en diskurs börjar och slutar. Winther Jørgensen och

Phillips (2000) resonerar som så att man kan se en diskurs som ett analytiskt begrepp, en slags ram forskaren lägger kring den verklighet som studeras i undersökningen.

6.3 KASAM

KASAM är en förkortning av begreppet känslan av sammanhang (Antonovsky, 1991). Med känslan av sammanhang menas att vi upplever tillvaron som meningsfull, begriplig och hanterbar. Då jag läst in mig på bakgrundsfaktorer kring hög frånvaro så anser jag att ett hälsoperspektiv bör framträda i denna studie. Det finns olika perspektiv på hälsa inom vetenskapen, mitt val av begreppet KASAM (Antonovsky, 1991) handlar om att KASAM på ett tydligt sätt ringar in tre områden som jag menar att vi inom skolan behöver ta i beaktande för att skolan ska genomsyras av ett salutogent tänkande. Ett övergripande syfte med denna studie är att fokusera på de styrkor som finns och kan utvecklas snarare än alla hinder i arbetet med att få alla elever att avsluta sin skolgång på ett tillfredsställande sätt, och då faller valet på att lyfta fram teorin om KASAM inom de teoretiska ramarna. Denna teori har ett salutogent perspektiv som fokuserar på vilka friskfaktorer som finns för att vi ska klara vardagens och livets påfrestningar, något som är väldigt intressant i detta sammanhang anser jag då dessa faktorer kan vara viktiga pusselbitar i arbetet med hög frånvaro.

Antonovsky (1991) understryker att begreppet KASAM inte ska ses som ett givet och statiskt tillstånd, utan ett förhållningssätt. I denna studie där jag enligt diskursteorin antagit tanken att allt är perspektivbundet och föränderligt stämmer detta väl, det innebär att vi som ingår i systemet kring eleverna kan arbeta med detta förhållningssätt - det finns en utvecklingspotential i att KASAM inte är något givet tillstånd. Samhällsklass, kön och historia påverkar hur starkt KASAM växer fram, hävdar Antonovsky (1991). En människas kontext är alltså en viktig del av KASAM, denna studie har även ett systemteoretiskt perspektiv och KASAM har sin tilltro till att alla som deltar i ett system är delaktiga i utvecklandet av en persons KASAM.

Den första av de tre komponenterna i KASAM är begriplighet (Antonovsky, 1991). Med begriplighet menas att uppleva världen och omgivningen som förnuftsmässigt gripbar. Eleven har överblick över sin situation där skolan och dess information ses som en strukturerad och sammanhängande verksamhet. Med en stark känsla av begriplighet blir tillvaron trygg, eleven förväntar sig att de utmaningar och påfrestningar som möjligen kommer går att ordna och förstå. Den andra komponenten i KASAM kallar Antonovsky (1991) för hanterbarhet. Den flätas samman med begriplighet anser jag då hanterbarhet handlar om känslan att klara av att möta de krav som och händelser som finns i en människas liv. Hanterbarhet innebär att eleven upplever att det finns resurser under ens egen kontroll som gör att tillvaron går att hantera (Antonovsky, 1991). Friskfaktorn här är att en stark känsla av hanterbarhet går emot tanken på att man är ett offer utan delaktighet i det som sker, här finns en kraft att påverka sin situation och livet. Sista och tredje komponenten i begreppet KASAM är meningsfullhet enligt Antonovsky (1991). Här finns den för skolan så viktiga friskfaktorn motivation. Antonovsky (1991) menar att känslan av meningsfullhet handlar om att uppleva att vissa saker i livet är värda att lägga sin energi på – att känna engagemang och hingivelse.

Personer som upplever stark KASAM klarar komplexa uppgifter menar Antonovsky (1991). De kan se dem som en utmaning, föra in struktur och söka efter de resurser som behövs. I

detta tillkommer att man har en tilltro till att det blir ett gott resultat, alltså kommer KASAM indirekt att bidra till resultatet. I skolsammanhang tolkar jag detta som att elever med stark KASAM klarar nya och svårare utmaningar med större arbetsro och tilltro till sin förmåga att klara skolarbetet. På så sätt är arbetet med KASAM betydelsefullt för en lyckad skolgång.

7. Metod

Studien präglas av en diskursanalytisk ansats. Denna typ av analys tar sitt avstamp i det språkliga (Winther Jørgensen & Phillips, 2000) och språket är det centrala i empirin. Studien kommer att undersöka hur arbetet med elevers frånvaro skrivs fram i olika styrdokument, samt hur detta är kompatibelt med skolornas förhållningssätt och arbetssätt genom kvalitativa intervjuer med tre skolledare.

Valet av metod föll på en diskursanalytisk ansats för att på ett strukturerat sätt finna mönster och en samhällelig diskurs i det skrivna material, riktlinjer och sättet att tala om denna problematik som råder denna dag. En ansats är för mig ett sätt att närma sig något – att ta sats. Studien fokuserar på här och nu, något som lyfts fram inom diskursteori och systemteori (Öquist, 2003).

7.1 Diskursanalys som metod

Kärnan i en diskursanalys är att undersöka hur olika föreställningar i en diskurs skapas menar Bergström och Boréus (2012). Som forskare kan man se detta som ett sätt att närma sig ett material och under arbetets vara beredd på att göra omprövningar och nya vägval (Börjesson & Palmblad, 2007). Forskarens roll är att undersöka mönster i utsagorna och se vilka sociala konsekvenser som olika diskursiva framställningar skapar. När man arbetar med diskursanalys måste man försöka ställa sig ny och främmande för materialet menar Winther Jørgensen och Phillips (2000), annars blir det svårt att se diskursens särdrag.

Texter, i detta fall skolrelaterade dokument samt intervjuer, speglar både medvetna och omedvetna föreställningar (Bergström och Boréus, 2012) och dessa föreställningar bildar en samhällelig diskurs. Genom att tolka skoldokument som behandlar problematiken kring elevers frånvaro och sammanföra det resultatet med data från intervjuer kan ett större sammanhang skönjas och en meningsfull helhet bli synliggjord ur vilken nya handlingsmöjligheter kan utveckla arbetet med en skola för alla.

”Att studera gränsdragningar och berättelser bortom frågan om vad som är sant och riktigt – detta är en ingång till diskursanalys.” (Börjesson & Palmblad, 2007, s.8.)

Citatet ovan innebär att jag i denna studie behöver vara medveten om mina egna värderingar och att även jag är medskapare i den diskurs jag skriver fram för att på så sätt försöka se och förstå problematiken kring hög frånvaro ur nya perspektiv och vinklar. Genom att lösgöra tänkandet från sanningsbegreppet och se det som något relativt ur betraktarens ögon så kan nya beskrivningar och berättelser skapas kring ett fenomen, i detta fall elever som genom hög frånvaro riskerar att stigmatiseras och lämna grundskolan utan varje sig fullgoda betyg eller goda sociala relationer.

I forskning om sociala problem utgår man ofta ifrån att förklara vad som kännetecknar de berörda personerna menar Börjesson och Palmblad (2007), det vill säga de som inte tillhör det vi anser är de normala. På så sätt utmejslas olika identiteter, till exempel kan då en elev få en identitet som 'hemmasittare'. Kanske kan man tänka och beskriva detta på ett annorlunda sätt? Kanske är vi i skolan en del av att problematiken genom att olika identiteter kan verka fixerande och skymma vår sikt för nya tankar och lösningar?

Ett sätt att beskriva vad en diskursanalys är att genom att tänka beroende av var du står – så framträder bilden av verkligheten för dig, flyttar du dig lite så förändras bilden. Börjesson och Palmblad (2007) kallar detta för att vi alla i olika diskurser har en perspektivbundenhet. Genom att försöka se dilemmat kring hög frånvaro och dess konsekvenser med hjälp av diskursanalytisk teori och metod kan kunskapen och de goda vägarna tillbaka ses ur flera perspektiv. Samtidsinriktningen är här viktig och central, vad är gångbart i vilket sammanhang just nu?

De redskap för textanalys som används i denna studie är främst de två områdena som kallas transitivitet och modalitet (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Med transitivitet menas att man fokuserar på hur händelser och processer förbinds. Studiens syfte är att kartlägga hur det talas kring hög frånvaro och då är det intressant om olika utsagor speglar varandra och hänger samman eller om den insamlade datan pekar åt olika håll. Det intressanta blir här att urskilja vilka ideologiska tankar som påverkar framställningen av verkligheten. Med modalitet fokuseras sättet att framställa något, på vilket sätt ett påstående formuleras. Som exempel för att illustrera detta sätt att analysera menar Winther Jørgensen och Phillips (2000) att media ofta framställer sina tolkningar som om de vore sanningar genom ett medvetet ordval.

7.2 Kvalitativa forskningsintervjuer

Som ett komplement och en fördjupning av om dokumenten som representerar teorin överensstämmer med praxis dvs. skolornas arbete kommer studien att använda sig av kvalitativa forskningsintervjuer (Kvale & Brinkmann, 2009).

Intervjuerna är av kvalitativ karaktär (Kvale & Brinkmann, 2009) med några få, grundläggande och öppna frågor som ger utrymme för samtal och följdfrågor anpassade efter samtalsvändning och skolledarens svar. Tidsåtgången för intervjuerna var cirka en timma styck, därefter följde transkribering och analys. I ett diskursivt perspektiv bör intervjuaren vara känslig och lyhörd för skillnaderna mellan ens egen och den intervjuades diskurs samt deras olika förmågor att uppfatta och definiera varandras åsikter och förhållningssätt. Detta är något av en svår balansgång anser jag, och ser min studie som en start på denna vandring.

Följande intervjuer är inget naturligt förekommande material, de är konstruerade. Tanken inom diskursanalys är att naturligt, spontant uppkommet material ger en bättre bild av samhällslivet (Börjesson & Palmblad, 2007). För att på bästa sätt ändå få ett tillförlitligt material föll valet på semistrukturerade intervjuer (Stukát, 2011). Denna form av intervju utgår från några få frågor och jag som intervjuare kan forma samtalet mot målet under arbetets gång. Det blir ett ganska fritt samtal som i möjligaste mån ska likna ett naturligt samtal.

En brist i detta är dock att mina frågor utgår från min förståelsehorisont och kontext, i förhållande till skolledaren har jag arbetat som lärare i många år och mina tankar och

erfarenheter kring denna problematik kommer från mitt arbete med elever i klassrummet. Jag är medveten om att jag blir en medskapare i samtalet. Bristen kan även vara en styrka då ordet konversera kommer från latinet och har betydelsen att vandra tillsammans med, min kunskap kring skolan kan även vara en nytta på den gemensamma vandringen. En intressant iakttagelse här är att Kvale och Brinkmann (2009) menar att forskningsintervjun kan bli ett samtal som stimulerar intervjuare och intervjuperson till att formulera sina tankar kring ett ämne och på så sätt tillsammans lära sig mer.

Kvale och Brinkmann (2009) presenterar sju centrala begrepp att vara medveten om då jag väljer intervjuformen som ett sätt att hämta data och kunskap från. Intervjukunskap är *producerad* i social interaktion, kunskapen skapas här aktivt genom frågor och svar. Kunskapen är även *relationell* då den skapas i ett samspel mellan människor. Genom *samtal* konstrueras ny kunskap, i detta sammanhang har *kontexten* stor betydelse och för att ge en bred bild av denna kunskap bör kontexten finnas tydlig för alla. *Språket* skapar kunskap och språket är intervjuforskningens medium och verktyg. Kunskapen som *berättelse* är central, berättelserna gör verkligheten begriplig. Slutligen kan kunskapen ses till *nytta*; idag talar man snarare om nytta än om sann kunskap. Målet är att intervju som forskningsmetod ska frambringa nyttig kunskap som tillför vår värld något att fundera över och relatera till.

7.3 Kritik mot kvalitativ forskning

Kvalitativ forskning härstammar från ett postmodernistiskt förhållningssätt där språket inte speglar en sann verklighet (Winther Jørgensen & Phillips, 2000), språket är konstruerat i mönster där betydelsen skiftar beroende på vilken kontext den befinner sig i. Invändningar mot kvalitativ forskning av detta slag kommer oftast från positivismen, hävdar Kvale och Brinkmann (2009).

Inom positivismen är det viktigt att datan är neutral och kvantitativ, utan påverkan från forskaren. Posivismen vill kunna skilja på data och tolkning, detta är strängt taget omöjligt inom intervjuforskning som består av meningsfulla uttalanden som bygger på tolkningar. Socialkonstruktivistiska ansatser, såsom diskursanalys ser intervjun som en meningskapande praktik, och det är ett annat sätt att tänka och forska vilket enligt mig gör kritiken till att jämföra äpplen och päron – vi talar om två skilda ting som passar olika, vid olika tillfällen och syften. Detta beskrivs på ett tydligt sätt av följande citat:

”Det avgörande är inte om intervjufrågorna ska vara ledande eller inte ledande, utan vart de leder, om de kommer att leda till ny, vederhäftig och värdefull kunskap.”
(Kvale och Brinkmann, 2009, s.189)

Kritiker kan även mena att diskursanalys inte är en valid metod eftersom den är beroende av subjektiva intryck då forskaren själv i någon mån är medskapare. Å andra sidan kan man säga att valideringen i denna form av forskning blir en fråga om forskarens förmåga att kontrollera, ifrågasätta och teoretiskt tolka resultaten. Här är det främst kognitivismen som har invändningar menar Börjesson och Palmblad (2007) då de ser människans handlingar och yttrande som något som finns inuti människan. Språket betraktas inom kognitivismen som en väg att fånga en karaktär. I skenet av detta blir de tolkningar som görs i diskursanalysen felaktiga och handlar mer om forskaren än informanten. Diskursanalysen invänder och menar

att alla berättelser är skapade i en viss kontext vid en viss tidpunkt och det går inte att tolka en individ som fristående från detta.

7.4 Urval

De dokument som har granskats är hur frånvaro framställs och problematiserar i skollagen (SFS 2010:800), den rådande läroplanen (SKOLFS, 2010:37). Detta val handlar om att följa en röd tråd från det högsta styrdokument vi har ner till kommunal nivå. Genom att låta arbetet ta sin start i den relativt nya skollagen från 2011 som har en tvingande karaktär och sedan följa hur det som är lagstadgat bryts ner och förklaras i LGR 11 så är det spännande att se om det finns några riktningar eller mönster som framträder i dilemmat med hög frånvaro.

Valet av att inrikta undersökningen på skolledaren beror på att tidigare forskning (Malmgren Hansen, 2002) visat att just skolledaren är viktig för hur den specialpedagogiska verksamheten bedrivs på en skola. Studien genomfördes med ett strategiskt urval (Byström & Byström, 2011) där de skolledare som intervjuades berördes av problematiken. Det skulle på deras skola finnas elever med hög frånvaro så att denna problematik var verklighet för informanterna. Tanken var att studien skulle vara användbar i en kommun så jag mailade till skolledare på olika högstadium i den aktuella kommunen, och bad att få genomföra en intervju kring problematiken med hög frånvaro. I mailet informerades skolledarna om syftet med studien, samt att uppgifter kring skola och personer skulle vara konfidentiella. Sammanlagt kontaktades sex skolledare; av dessa ansåg sig tre ha tid och möjlighet att låta sig intervjuas, två svarade att de inte hade tid och en skolledare svarade inte alls. I ett diskursteoretiskt perspektiv kan man genom fokusgrupper klargöra rådande diskurser, därav valet av endast en profession inom skolans värld.

<i>Urval</i>	Skollagen	LGR 11	Skolledare
<i>Genomförande</i>	Textgenomgång	Textgenomgång	Intervjuer
<i>Bearbetning och resultat</i>	Analys av text med stöd av diskursmetod	Analys av text med stöd av diskursmetod	Transkribering och analys
<i>Diskussion</i>	Vad syns?	Vad syns?	Hur kan vi finna vägar framåt?

7.5 Genomförande och bearbetning av materialet

Studien tar sin början i tidigare forskning samt dokumentanalys. Genom att undersöka vilken tidigare forskning som finns inom detta område så öppnar sig fältet och ger en grund att stå på inför fortsatt arbete. Dokumenten som analyseras är Skollagen (2010:800) och LGR 11 (SKOLFS 2010:37). Dessa analyseras med hjälp av Bergström och Boréus (2005) tankar kring textanalys samt Winther Jørgensen och Phillips (2000) metoder för en strukturerad analys som finner mönster.

Intervjuerna genomfördes enskilt med varje skolledare, de fick själva välja tid och plats. Valet föll på dagtid och på deras kontor på den egna skolan. Intervjuerna dokumenterades med hjälp

av ljudinspelning som senare transkriberades till skriven text. Utifrån studiens syfte utformades ett antal forskningsfrågor, som omformulerades till intervjufrågor (se bilaga 1). I åtanke har funnits Kvale och Brinkmann (2009) som påpekar att det är gynnsamt att ställa frågorna *Vad* och *Varför* innan frågan *Hur* dyker upp, detta för att nå de bakomliggande förståelser som ger sociala konsekvenser i frågan *Hur*. I denna studie formulerades ett antal sonderande frågor, vilket innebär att intervjuaren så att säga sonderar terrängen.

För att dokumentera intervjuerna så gjordes en ljudinspelning på plats som sedan transkriberades där jag vid utskriften skrev ner alla ord som sades. Dock kan meningarna ha kunnat tolkas annorlunda beroende på allt det som inte sägs med ord i ett samtal, det finns både språkliga och relationella aspekter i ett samtal där berättelserna konstrueras, nyanserna av detta kan falla bort vid en transkribering. Skolledarna fick välja tid och plats då stress samt andra faktorer som kan påverka informanten i möjligaste mån skulle vara undanröjda, allt för att få en så god kvalitet som möjligt på samtalet.

7.5.1 Pilotstudie

Forskaren är själv verktyget i denna form av kvalitativ forskning som denna studie använder sig av. Det kräver därför en hel del hantverksskicklighet kring intervjukonsten för att datan ska få så hög kvalitet som möjligt. Den hantverksskicklige intervjuaren är kunnig, strukturerad, tydlig, vänlig, känslig, öppen, styrande, kritisk, minnesgod och tolkande menar Kvale och Brinkmann (2009). Det är med andra ord många förmågor man ska kunna hantera på ett och samma tillfälle.

Då jag inte är en van intervjuare genomfördes en pilotstudie på en skolledare. Syftet med detta var att lite grovt forma till mina färdigheter och kunskaper på detta område. Naturligtvis är min teknik fortfarande full av brister, men ett gott råd från Kvale och Brinkmann (2009) som hjälpte mig genom intervjuerna var att hålla slutpunkten, det vill säga syftet i sikte. För mig var det ett sätt att hålla undersökningen på rätt spår.

Pilotintervjun var ett sätt att observera mig själv och mina färdigheter som intervjuare, samt försöka att omfatta de viktigaste aspekterna av mitt ämnesval och testa hur frågorna uppfattades. Vid transkriberingen upptäckte jag snart att jag frågade för snabbt, om jag låtit tystnaden tala lite mer i enlighet med Engquist (2009) tankar så tror jag att intervjupersonen haft möjlighet att utveckla sina tankar på ett djupare plan. Tiden på en timme var lagom, det blev en stor mängd information att förfoga över. Rent självkritiskt såg jag även att eftersom detta ämne engagera mig utifrån min förståelsehorisont så behövde jag i följande intervjuer vara mer inkännande för att inte styra mot mina tankebanor alltför mycket – att inte låta mina tankar skymma sikten av den diskurs som granskas.

7.6 Studiens trovärdighet och tillförlitlighet

I kvalitativ forskning används alltmer begreppen trovärdighet, tillförlitlighet och generaliserbarhet (Kvale & Brinkmann, 2009) för att beskriva en studies styrkor, svagheter och någon form av sanningsvärde. I denna uppsats används begreppet trovärdighet för att belysa studiens validitet och styrka. Med begreppet tillförlitlighet menas studiens reliabilitet (Byström & Byström, 2011), alltså med vilken mätbarhet studien har genomförts; kan detta resultat upprepas av andra? En diskussion om studiens generaliserbarhet, det vill säga överföringsbarhet är också viktig för studiens giltighet. Diskursanalysen utger sig inte för att

förklara fenomenen i termer av orsak och verkan (Bergström & Boreús, 2012) och därför så ska dess giltighet tolkas utifrån den kontext som studien är skapad i.

Frågorna om trovärdighet och giltighet i ett forskningssammanhang väcker epistemologiska frågor om kunskapens objektivitet menar Kvale och Brinkmann (2009), en fråga som är central i denna studie blir då hur kunskap skapas genom att granska texter ur ett diskursanalytiskt perspektiv. Objektivitet är ett mångfacetterat begrepp, i vardagligt tal menas att inte ta ställning utan på något sätt försöka hålla sig neutral. I denna studie är begreppet reflexiv objektivitet bra att ha i åtanke, där eftersträvas en känslighet ifråga om sina egna åsikter och sin egen subjektivitet. För mig innebär det att jag måste reflektera över mina egna ställningstaganden och tolkningar i forskningsprocessen.

7.6.1 Trovärdighet

Frågan om vad som är valid och trovärdig kunskap hör samman med den filosofiska frågan om vad som är sanning. I detta arbete blir trovärdigheten en fråga om att granska och ge argument för den relativa trovärdigheten i mina resultat. Inom samhällsvetenskapen kan man ställa frågan om jag har undersökt det jag har påstått och när jag en välgrundad slutsats? Enligt Kvale och Brinkmann (2009) hör trovärdigheten även samman med hantverksskickligheten vid intervjutillfällena. Dessutom måste forskaren kontrollera och granska sina resultat flera gånger under processen, på så sätt skapas studiens trovärdighet. Detta blir synligt för de som ska ta del av resultatet då forskningsmetoderna är genomskinliga och tolkningen i analysen trovärdigt argumenterande.

7.6.2 Tillförlitlighet

Studiens tillförlitlighet handlar om hur undersökningen har gått till för att nå det resultat som presenterats. Är den tillförlitligt på så sätt att jag som läsare kan följa med i processen och upprepa denna forskning med samma resultat? Ett dilemma kan vara de semistrukturerade intervjuerna; två problem som Kvale och Brinkmann (2009) lyfter här är att frågorna kan vara för ledande och att forskaren tolkar redan vid transkribering så att den inte ger en rättvis bild av intervjun. Det finns ju en motsättning i att vara strukturerad så att man minimerar godtyckliga tolkningar och ändå inte hindrar den kreativitet som ger ett djup i intervjuerna.

Här balanserade jag på en tunn lina i mina intervjuer och efter pilotstudien bestämde jag mig för att ha färre följdfrågor så att resultatet går att upprepa och undersökningen håller sig på rätt spår. Vid transkribering bestämde jag mig för att vara ordagrann men inte skriva ner andra ting, till exempel harklingar och pauser. Här kan finnas brister, främst för att jag ännu inte har den hantverksskicklighet som krävs vid forskning av detta slaget. För att öka tillförlitligheten bör analysverktygen redogöras, menar Bergström och Boreús (2012) och jag har använt mig av Winther Jørgensens och Phillips (2000) verktyg vilket redovisades under metoddelens diskursanalys.

Det kan även vara så att de dokument som jag tolkat kan uppfattas på annat sätt beroende på vilken kontext man själv befinner sig i. För att öka tillförlitligheten har jag därför försökt vara tydlig med min utgångspunkt och väg in i detta arbete.

7.6.3 Generaliserbarhet

I en diskursiv ansats är kunskapen skapad ur en historisk, social och kulturell kontext (Kvale & Brinkmann, 2009), den är alltså inte skapad ur ett generaliserbart sammanhang. Det är därför komplicerat att diskutera i vilken mån studien är generaliserbar (Stukát, 2011), dock är tanken att de mönster och vägar som blir synliga är värda att arbeta vidare på. Studiens resultat bör vara relevant i liknande kontexter och situationer. Studien behandlar ett känt dilemma i dagens skolvärld så en viss generaliserbarhet kan nog uppfattas av pedagoger och skolledare vilket kan skapa diskussioner kring många ungdomars skolsituationer och livsvärldar. Möjligen blir några axplock synliga och i en jämförelse med tidigare forskning kan dessa visa på vissa generella riktningar som är applicerbara på det salutogena perspektivet. Kvale och Brinkmann (2009) talar här om en analytisk generalisering där en bedömning, i detta fall studiens analys kan ge kunskap och vägledning i liknande situationer.

7.7 Etik

Det finns fyra grundläggande principer (Vetenskapsrådet, 2002) som är viktiga beakta då en studie genomförs för att resultatet ska vara så rättvisande som möjligt utan att någon för den skull ska lida någon större skada. Den första principen handlar om att samhället ska ha rätt att ta del av studiens resultat. I detta fall hoppas jag att resultatet ska vara av en sådan art att skolor ska kunna ha denna studie som en grund till ett samtal och diskussion kring problematiken med hög frånvaro samt konsekvenserna av den.

Det är även viktigt att studien ska kunna bedömas utifrån vetenskapliga kriterier (Vetenskapsrådet, 2002) och genom att transkribera mina intervjuer samt avidentifiera dem så bör materialet vara tillgängligt och möjligt för andra att granska vetenskapligt. Tanken med avidentifiering är att ingen skolledare ska känna sig utpekad eller uppleva följder av studien som de inte är bekväma med, studien är inte ute efter att granska och ifrågasätta enskilda personer utan snarare att lära sig av deras erfarenheter och finna mönster. Vid planeringen av intervjuerna var jag noga med att få *informerat samtycke* i enlighet med hänvisningar från Kvale och Brinkmann (2009). Informanterna blev informerade om syftet med studien, samt fördelar och risker. De blev medvetna om att de hade rätt att dra sig ur, konfidentialitet samt hur och i vilket sammanhang studien skulle publiceras.

Min ingång i detta arbete är nyfikenhet och en specialpedagogisk vinkel då skolan ska finna en plats för alla. Vetenskapsrådet (2002) framhåller vikten av att forskaren inte ska ha någon annan agenda än den att finna ny kunskap och det överensstämmer med mina intentioner. Jag är också medveten om att jag ständigt måste ifrågasätta mina egna ställningstagande och kritiskt granska mina slutsatser.

Detta resonemang för oss in på den sista principen (Vetenskapsrådet, 2002) som handlar om att forskaren ska granska, men vänta med sin bedömning. Jag har valt att granska en verksamhet som är okänd för mig och en problematik jag inte tidigare arbetat med. Detta för att ta tillfället i akt att ställa mig utanför mina erfarenheter och finna något nytt att granska utan förutfattade meningar eller erfarenheter.

8. Resultat och analys

I följande del av studien kommer resultat och analys av både dokument och intervjuer att redovisas, allt material ses som språkliga handlingar där texten och ordvalet skapar mening och ett sätt att se världen.

8.1 Nuläge

Den diskurs som träder fram är en målstyrningsdiskurs (Svedberg, 2000) där alla som medverkar är medvetna om vikten av att klarar av skolan och lämna med fullständiga betyg för att inte riskera utanförskap och frånvaro. Genom tydliga och konkreta kunskapskrav i de nationella styrdokumenterna (Jarl & Rönnberg, 2010) skapas en diskurs där prestation och resultat är överordnat andra värden. Diskursen yttrar sig i de olika texterna genom att skolans kunskapsuppdrag hamnar i fokus, även när man vet att problematiken är en annan. Detta tolkat jag som att skolan är en kluven verksamhet. Man vet vad som behövs men kan inte ta en paus eller tid för djupgående reflektion för att nå dit eftersom pressen att få eleven att prestera vilar tung över verksamheten. Det är en lagstadgad skyldighet (SFS 2010:800) att skola, polis, hälso- och sjukvården ska samverka kring elever som riskerar att fara illa av en eller annan orsak. Här ser jag i nuläget en brist som kan vändas till ett utvecklingsområde beroende på hur man väljer att se på saken, att vända brister till möjligheter kan vara ett sätt att börja agera.

8.1.1 Hur talas det om hög frånvaro i styrdokumenterna?

Skollagens kapitel 7 (SFS 2010:800) lyfter fram skolplikten, rätten till utbildning, deltagande i utbildningen samt ansvar för att skolplikten fullgörs. Skolplikten innebär att barn som bor i Sverige ska gå i skolan. Skolplikten inträder höstterminen det år kalenderår barnet fyller sju år och upphör vid utgången av vårterminen det nionde skolåret. För elever som inte gått ut den högsta årskursen när skolplikten skulle ha upphört har skolplikt ett år till, dock senast när eleven fyller 18 år. Frågan om skolpliktens förlängning prövas av hemkommunen. Denna plikt att gå i skolan framställs också som en rättighet då skollagen lyfter fram att alla barn har rätt till en kostnadsfri, grundläggande utbildning i allmän skola (SFS 2010:800).

Vad gäller deltagande och närvaro i skolan så ska eleven delta i den verksamhet som anordnas för att ge den avsedda utbildningen om eleven inte har giltigt skäl att utebli. Ansvar för att skolplikten fullgörs är vårdnadshavarens (SFS 2010:800). Den som har vårdnaden om ett skolpliktigt barn ska se till att barnet fullgör sin skolplikt. Om vårdnadshavaren inte har gjort vad den är skyldig att göra så kan hemkommunen förelägga ett vite. Hemkommunen ska dock se till att alla skolpliktiga barn som inte går i dess grundskola på något sätt ska få föreskriven utbildning.

Skollagens kapitel 3 (SFS 2010:800) handlar om elevers rätt till särskilt stöd. Här poängteras rektors skyldighet att se till att en utredning görs beträffande elevens eventuella behov av särskilt stöd. Utredningen ska ske om oro finns för att eleven inte ska uppnå kunskapskraven och/eller om eleven visar andra svårigheter i sin skolsituation.

Skollagens kapitel 29 (SKS 2010:800) behandlar frågan kring samverkan mellan olika myndigheter. Huvudmannen samt alla anställda har ett ansvar för att samverka med andra

berörda myndigheter och organisationer när det gäller barn som far illa eller befinner sig i riskzonen för att på något sätt fara illa.

Kapitel 1 i LGR 11 (SKOLFS 2010:37) beskrivs skolans värdegrund och uppdrag. Här står att läsa att skolan ska främja alla elevers utveckling och lärande samt främja en livslång lust att lära. Omsorg om den enskildes välbefinnande och utveckling ska prägla verksamheten. Utbildningen ska vara likvärdig, oavsett var i landet de anordnas. Det innebär inte att undervisningen ska utformas på samma sätt enligt LGR 11 (SKOLFS 2010:37) utan hänsyn ska tas till elevernas olika förutsättningar och behov då det finns olika sätt att nå målen. Skolan har ett särskilt ansvar för de elever som av olika anledningar har särskilt svårt att nå målen. Skolan ska i samarbete med hemmen främja elevers allsidiga, personliga utveckling, vidare ska skolan vara ett stöd för familjerna i deras ansvar för barnens fostran och utveckling. Vidare står det i detta kapitel att varje elev har rätt att i skolan få utvecklas, känna växandets glädje och känna den tillfredsställelse som det ger att göra framsteg och övervinna svårigheter. För att nå detta behöver varje skola utvecklas och här poängteras att den dagliga pedagogiska ledningen av skolan och lärarnas professionella ansvar är förutsättningar för att skolan ska utvecklas kvalitativt.

Vad säger oss då dessa dokument? Rent språkligt använder sig dessa styrdokument, liksom de flesta styrdokument, av ordval och ett sätt att framställa sina påståenden som om de var och är en sanning. Men styrdokument av detta slag är politiska dokument; de vill något med läsaren och inom den tid de verkar. Man kan helt enkelt läsa dessa med kritiska ögon och fundera på vad som sägs – men lika mycket vad som inte sägs. Att stänga ute är också en del i att skapa en diskurs.

Ett problem är att Skollagen talar om skolplikt och närvaro i samma kapitel utan att förtydliga skillnaden mellan dessa begrepp, det gör att problemet med hög frånvaro inte får några tydliga riktlinjer ens från början i denna text. Rätten till utbildning kan snabbt då förenklas till att handla om en närvaroplikt snarare än en skolplikt. Eftersom skolan tydligt i Skollag och Läroplan (SFS 2010:800, SKOLFS 2010:37) har ett kunskaps- och måluppfyllelsesfokus är det inte överförbart till att bli en närvaroplikt. Dock ska skolan enligt LGR 11 fostra, främja till ett livslångt lärande och arbeta i demokratisk anda och det kan vara svårt att utveckla dessa färdigheter utan att verka i en social kontext. Men för den som läser Skollagen finns det inga tydliga gränsdragningar, och det kan vara en orsak till att problematiken är svår att närma sig samt att en del elever haft lång frånvaro (Konstenius & Schillaci, 2010) innan det har satts in adekvata åtgärder.

Skollagen är av en tvingande karaktär, ändå är det komplicerat att utläsa hur vissa problem ska kunna lösas med hjälp av lagen. Detta vittnar om hur svårt det är att med lagen uppnå resultat när det handlar om människors utveckling och hälsa. Svedberg (2000) menar att det är lätt att få en övertro på att dokument och dokumentation ska lösa våra problem när våra handlingar och liv är mycket mer komplexa än så. Det tydligaste dilemmat i detta är vårdnadshavarens skyldighet att se till att barnet går i skolan, medans skolan har skyldighet att se till att eleven får sin utbildning trots svårigheter och hinder på vägen. En fråga som ställs här är om lagtexten för de olika parterna närmare varandra eller om det här lämnas plats för något slags vakuum där parterna kan skylla på varandra?

Sättet att tala om en elevs frånvaro i termer av vite gentemot vårdnadshavaren visar också på en maktbalans där de styrande med stöd av straffande åtgärder tror sig lösa problemet med hög frånvaro. På något sätt framstår det då som att om bara viljan, motivationen eller hotet om

pengar finns så bör familjen kunna lösa problemet. Gustafsson (2010) lyfter fram en nyauktoritär trend i vårt samhälle där regler utan orsaksgrund snarare fungerar som en maktdemonstration än ett stöd, det går att läsa in i lagens sätt att tala om vårdnadshavarnas skyldigheter. Forskning visar att många elever med hög frånvaro lever i komplexa familjesituationer (Skolverket, 2008), lagen visar ingen förståelse eller hänsyn till dessa fakta utan visar istället på en diskurs där var och en är utlämnad till sin egen förmåga – om man vill så kan man. Genom detta sätt att tala om frånvaron kan lagen istället för att vara ett stöd till eleven tolkas så som att den också är ett svek, den likvärdiga skolan (SKOLFS 2010:37) är svår att uppnå om det är upp till vårdnadshavarna att lösa närvaron. Här finns en obalans i makten, de som saknar makt är föräldrar och elev – de kan straffas för något de inte råår över.

Skollagen (2010:800) lyfter fram elevers rätt till särskilt stöd och detta finns även med i Läroplanen (2010:37) där det står att skolan ska ta hänsyn till elevers olika förutsättningar och behov. Det är av vikt att ta hänsyn till elevens behov, men i styrdokumentet är ändå inte eleven röst tydlig då den som definierar behoven är skolan, alltså även här en maktbalans. Ett problem med denna typ av resonemang är även att när en elev eller människa tillskrivs behov eller förmågor som inte enbart är positiva så skapas en identitet som kan vara svår att leva med (Börjesson m fl., 2005). Så här finns gråzoner och etiska ställningstagande som kräver eftertanke, vad menas med särskilt stöd och hur kommer det eleven till dels bör tydliggöras. Kan det som ska hjälpa även stjälpa då det framhäver vad eleven inte kan snarare än de styrkor som finns? Vid särskilt stöd ska ett skriftligt åtgärdsprogram upprättas och det finns många exempel som visar att det säger mer om verksamheten än eleven (Asp-Onsjö, 2008). Forskningen kring dilemmat med hög frånvaro visar på hur viktigt det är med en positiv vägledning för att fånga upp ungdomarna så gentemot styrdokumentet krävs en viss balans för att nå ett gott resultat.

8.1.2 Talet om eleven som bärare av problematiken?

”Eleven kan ha något hinder, någon diagnos eller ångestliknande tillstånd som gör det svårt att ta sig hit.” (Skolledare nr.1)

I det analyserade intervjumaterialet nämner alla skolledarna att en tänkbar och vanlig orsak är eleven som bärare av problematiken. Ord som nämns är: skoltrötthet, diagnos, osocialt beteende, skolsvårigheter. Flera av dessa orsaker hamnar hos eleven, men de kanske skapas på ett annat plan? Då eleven ses som bärare av problematiken kommer samtalet in på elevhälsans roll och ingen av de olika skolledarna arbetar här på samma sätt. Arbetet med elevhälsan ser ut på olika sätt beroende på vad skolledaren har för infallsvinkel och här finns två tydliga riktningar, den ena är att man använder sig av elevhälsan i arbetet med personalen som handledning och samtalspartner, och den andra riktningen är att elevhälsan arbetar med eleverna och är en del i det nätverk som skapar relationer med eleverna. Här finns inget rätt eller fel, vad Skolverket (2010) lyfter fram är att elevhälsans roll i många fall är otydlig och att det i sig är ett hinder för en likvärdig skola. En skolledare nämner även motivation och stress hos eleverna som tänkbara orsaker, det är intressant ur det salutogena perspektivet och öppnar för andra åtgärder än de tidigare nämnda orsakerna.

Skolledarna nämner olika former av individuella dokument och planer för att hjälpa den enskilde eleven tillbaks till skolan. Detta kan tolkas på två sätt; dels kan det tolkas som ett sätt att se hela individen och stötta utifrån dennes problematik, dels kan individualism i skolan få till följd att den skapar social orättvisa och stigmatisering då eleven skrivs fram som bärare av

problemet (Sivertun, 2006). I dessa dokument finns också en risk att det inte är eleven som syns, utan snarare den lokala skolkulturen. Olika skolkulturer har olika förhållningssätt till individanpassade lösningar, i vissa fall menar man att eleven ska få stöd i sociala situationer i den ordinarie verksamheten medans man på andra skolor ofta tolkar menar att enskild undervisning är bästa lösningen (Sivertun, 2006). Så frågan är vem som har makten och tolkningsföreträde av de dokument som upprättas?

Elevens delaktighet och inflytande lyfts i både dokument och intervjuer. Men vem styr egentligen? Deltagande är i sig ingen garant för inflytande, alltså att de ståndpunkter eleven för fram i praktiken tillgodoses (Jarl & Rönnerberg, 2010). Talet om elevens delaktighet och inflytande kan också på olika skolor ha olika innebörd vilket gör att orden blir en form av retorik som passar in i diskursen men inte har ett gemensamt fäste eller förståelsebas. Som skolledare nr.2 uttrycker det:

”Mentor lyssnar på eleven. Men man får påminna sig om elevens röst.”

Alla skolledarna lyfter vikten av se varje individ i arbetet och utgå från det. Denna individualisering bör problematiseras, då det är lätt att arbetet blir för individcentrerat och tappar de miljörelaterade pusselbitarna som också finns enligt Sivertun (2001). Det positiva som finns med att talet om att sätta individen i centrum är att varje elev blir sedd, det negativa är att det sätts att tala om hög frånvaro kan leda till ensamarbete och isolering (Sivertun, 2001). Inom den aktuella kommunen saknas ett gemensamt och vägledande arbete kring denna problematik vilket gör att skolorna verkar arbeta relativt ensamt med varje fall av hög frånvaro. Detta ensamarbete kan vara en del i att eleven ofta blir bärare av problemet och åtgärderna individcentrerade då problematiken inte lyfts till någon annan nivå inom kommunen. Här skulle ett systematiskt kvalitetsarbete på kommunal nivå kunna ge en överblick som saknas.

Ett problem som blir tydligt är att skolledarna tydligt poängterar familjens betydelse för elever med hög frånvaro, de ser att problematiken ofta bottnar i någon form av familjeproblematik. Här kan man inte tala om eleven som bärare av problematiken, men i praktiken så är det så det blir för den enskilde individen.

”Det kan vara inom familjen, att det är trasigt där.” (Skolledare nr.1)

”Barnet saknar stöd i en dysfunktionell familj.” (Skolledare nr.2)

I dessa fall behöver skolan ta hjälp av andra verksamheter, till exempel socialtjänsten för att tillsammans verka för en god lösning. Här ser två av tre skolledare att det kan vara problematiskt, då skola och socialtjänst behöver utveckla sitt samarbete mer för att nå varandra på ett enkelt och framåtsyftande sätt. För att nå eleven behöver man alltså arbeta med familjen är alla skolledare överens om, enligt ett systemteoretiskt tänkande (Svedberg, 1992) är det ett sätt att möta problematiken på flera plan. En avsaknad av ett bra samarbete nämns även av två skolledare, då samverkan inte fungerar blir insatserna ofta fragmentariska (Skolverket, 2008).

8.1.3 Talet om skolans del och ansvar i praktiken?

”Beteende högre upp i hierarkin är överordnade i den meningen att de ställer in eller kalibrerar beteende på lägre nivåer” (Öquist, 2003, s.17.)

Valet av att intervjua skolledare handlar om att de som ledare visar vägen och de i sitt ledarskap sätter en kultur för vad som är viktigt och rimligt. Alla skolledarna jag har träffat talat engagerat om detta dilemma, de arbetar även med aktuella fall vilket gör ämnet relevant.

”Skolan har ansvar för att utreda och stödja.” (Skolledare nr.2)

”Vi räknar med att vi måste lösa problemet. Det är vi som äger frågan, sedan kan vi tillsammans med föräldrarna söka hjälp.” (Skolledare nr.3)

I både dokument och intervjuer poängteras skolans ansvar att utreda och stödja eleven. Här ser jag dock en problematik i maktbalansen; skolan kan var medskapare i att en elev har hög frånvaro och krävs det inte då självinsikt och ett stort arbete med till exempel förhållningsätt för att få eleven att må bra i skolan igen. Är det möjligt för skolverksamheten att ha den distansen mitt i ett skeende? Var syns elevens behov, önskemål och tankar i detta arbete? Det som är positivt är att skolledarna så entydigt framhäver sitt ansvar då den makten även kan ses ur ett produktivt perspektiv (Börjesson & Palmblad, 2007) som ses som viljan och kraften att förändra.

8.2 Vilka vägar pekar framåt?

Under arbetets gång har jag funnit många vägar som pekar framåt och en god vilja hos alla de skolledare jag samtalat med. Inom systemteorin är idén att ta oss ur envägstänkandet, alltså idén om att utvecklingen endast kan gå i en riktning bärande (Öquist, 2003) och det har visat sig att det finns många goda och framåtsyftande idéer hos de som berörs av denna problematik.

8.2.1 Elev

Forskning, styrdokument och intervjuer lägger alla störst fokus på eleven som bärare av problematiken, och därav hamnar mycket av det åtgärdande arbetet även det på elevnivå. Eleven kan vara i behov av både lärandestöd och psykosocialt stöd menar Gladh och Sjödin (2013). Som en del i detta arbete nämnde skolledarna både att undervisningen behövde individanpassas och att socialt stöd i form av kamrattstödjare, nära relation med mentor samt samtal med exempelvis kurator var viktiga delar i att få elever tillbaka till skolan. En skolledare poängterade att detta är en process som tar tid vilket visar på en insikt i att ta stegen i elevens takt. Som en del i de teoretiska ramarna redogjordes för KASAM (Antonovsky, 1991), och på elevnivå är det tankesättet en viktig del av arbetet. Ett förändringsarbete kräver en drivkraft, en motivation av något slag (Konstenius & Schillaci, 2010) dels för att vara förankrad hos eleven och dels för att insatserna ska vara hållbara. En viktig fråga är då för vad eleven är motiverad, och i samtliga av intervjuerna framhöll skolledarna att en del av kartläggningen är just att ta reda på varje elevs tankar kring skolan och sin situation. Detta är en god start för att finna meningsfullhet, begriplighet och någon form av hanterbarhet. I motivationsarbetet finns det en skillnad mellan nuläge och önskad framtid. I kartläggningen finns en möjlighet till att klargöra den, menar Konstenius och Schillaci (2010), och sätta upp både kortsiktiga och långsiktiga mål. Denna forskning kopplar jag samman med skolledarnas tal om att ha mål i de dokument som upprättas.

8.2.2 Skola

”På skolan är en förbättringsmöjlighet att utveckla arbetslagen. Det ska man jobba med så att man får gemensamt synsätt och det blir tydligt att man arbetar med problematiken, så att man inte går från möten och det inte har hänt något konkret. Det är kärnan, annars blir det bara frustration.” (Skolledare nr.2)

Varje skolas enskilda organisation är viktig arbetet med en skola för alla. Att de kompetenser som finns och att elevhälsans tvärvetenskapliga kunskap lyfts fram är alla goda vägar framåt, enligt Schillaci och Konstenius (2010). Alla skolledarna nämner att den mentor som är ansvarig för eleven har till uppgift att lyfta frågan om hög frånvaro. Det finns som tidigare nämnts ingen procentgräns utan handlar om en oro för elevens hälsa eller måluppfyllelse, och här handlar det om pedagogens magkänsla. För att detta ska fungera krävs att arbetslag träffas och det frånvarosystem som inom kommunen finns nätbaserat används av alla. En orsak till att frånvaron blir hög just på högstadiet kan handla om mängden av lärare, lokaler och ämnen som eleven ska hantera på en dag (Skolverket, 2010). En skolledare talar om att låta elever som varit frånvarande få möjligheten att återkomma till skolan under en tid i ett lite mindre sammanhang för att successivt orka vistas i stora grupper och med fler krav. Det kan vara en väg att hitta tillbaka, det viktiga är att alla skolledarna såg det so självklart att skolan behövde anpassa sitt arbetssätt för dessa elever, frågan är bara hur det i praktiken kan gå till och hur långt denna anpassning är möjlig?

”Rent generellt skulle varje skola behöva ha mer resurser för att kunna hitta individuella lösningar under en kortare tid. Mer flexibelt, som det är nu så är organisationen så slimmad. Då skulle vi kunna vara mer ambulerande, inte något team som kommer utifrån utan med samma mål, delaktighet och mening.” (Skolledare nr.3)

Ur de två ovanstående citaten utläser jag att goda vägar framåt på skolnivå handlar om att utveckla arbetslagens förhållningssätt och arbetssätt, samt att arbeta som en mer flexibel helhet där den kunskap som finns på skolan tas tillvara. Detta stämmer väl överens med Springes (2009) tankar om hur viktigt det är att utveckla samverkan och förhållningssätt på varje enhet för att skolan inte ska vara delaktig i skapandet av stigmatisering.

8.2.3 Organisation

En framgångsfaktor som Konstenius och Schillaci (2010) nämner är att det bör finnas en handlingsplan på organisationsnivå i kommunen, det är viktigt så att elevens situation hanteras likvärdigt oavsett boendeområde eller skola. Den handlingsplanen bör tydliggöra olika ansvarsområden samt vägleda arbetet som en slags referensram för de berörda. I den för studien berörda kommunen fanns endast ett övergripande dokument som kort presenterade lite bakgrundsfakta samt vikten att arbeta med denna problematik utifrån elevens perspektiv. Detta är en allmän kunskap i dagens skola, och ingen av skolledarna ansåg att det fanns en handfast handlingsplan eller någon form av styrdokument som kunde fungera som referensram för deras insatser inom problematiken med hög frånvaro.

”Ingen fråga är den andra lik så någon mönstermall går inte att följa men det skulle kunna gå att bygga upp en kompetens inom kommunen.” (Skolledare nr.2)

En utvecklingsmöjlighet på organisationsnivå i denna studie är att arbeta fram ett kommunalt dokument vars syfte är att vägleda skolornas arbete samt ge någon form av garant för likvärdighet inom kommunen. En av skolledarna talar också om det faktum att skolan under en kort period fått nya styrdokument som ännu inte implementerats till fullo vilket skapar en förvirring kring vilka dokument och planer på organisationsnivå som gäller. Goda vägar tillbaka på organisationsnivå handlar om att skapa en tillgänglig kompetensbank där varje skola kan finna kunskap och verktyg i sitt arbete på enheten för att åtgärda och förebygga hög frånvaro, samt någon form av dokument som pekar ut riktningen och ger vägledning.

9. Diskussion

Det som till synes för mig först var ett litet område, en liten del av skolans verksamhet – att undersöka hög frånvaro har under denna höst växt till en hel värld att sätta sig in i och tänka kring. Detta arbete är bara en början, en väg in i en stor problematik som handlar om skolans legitimitet och varande. Problematiken kring elever med hög frånvaro är inte lätt att beskriva eftersom sociologiska, psykologiska och samhällsvetenskapliga aspekter vävs samman. Det blir allt svårare att skilja på vad som är hönan och vad som är ägget, ju mer kunskap som uppdragas. Det som dock tydligt framträder i all skriven och talad text är att både orsaker och åtgärder ofta hamnar på det individuella planet, trots att det kanske finns en annan tolkning att tillgå. Hör KASAM-begreppet med meningsfullhet, begriplighet och hanterbarhet (Antonovsky, 1991) verkligen hemma på det individuella planet där det hela tiden hamnar? Går det ens att dra några tydliga gränser?

9.1 Resultatsdiskussion

”Senare års sociala och ekonomiska omfördelning och nedmontering av det offentliga välfärdssamhället har drabbat utsatta grupper.” (Sivertun, 2006, s.33)

Snabbt utkristalliserade det sig två olika perspektiv inom den målstyrda diskurs som skolan och eleverna verkar i. I både litteratur och studien syntes ett individfokuserat perspektiv och ett strukturellt perspektiv. Vad både forskning och skolledare lyfte fram var att många av de elever som har hög frånvaro kommer från hem med svaga och utsatta föräldrar, intressant är då om det mönstret syns i det strukturella perspektivet? Utifrån de slutsatser som syns i denna studie så finns det en medvetenhet om obalansen i makten mellan skola och hem, dock saknas generella förhållningssätt och arbetsmetoder för att möta denna obalans – vi som arbetar i skolans värld hamnar till slut på individfokus i både tal och handling. Kortfattat saknas det i många fall en systematik i arbetet med hög frånvaro där lärdomar tagits av både forskning och erfarenhet. För att komma tillrätta med problemet bör problematiken med hög frånvaro och stigmatisering inte feltolkas till att bli en enda människas problem (Sivertun, 2006), det bär jag med mig i mina tankar ute i verksamheten.

I både styrdokument och intervjuer syns ett avstånd mellan elevers verklighet och skolans språk och uppbyggnad. Detta är en av stöttstenarna, att få elevens värld och skolans värld att närma sig varandra. Sivertun (2006) anser att det behövs en strategi på organisatorisk nivå för att åtgärda och förebygga stigmatisering. Genom att satsa på kommunövergripande

förutsättningar och möjligheter till prioriteringar som görs till förmån till dem som behöver det mest så kan vi komma en bit på den goda vägen menar Sivertun (2006) och detta är en god tanke som lämnar den individuella nivån och ser problematiken i ett större perspektiv.

Svedberg (2000) manar fram en bild av en målstyrningsdiskurs i skolans värld som jag känner igen mig i, en medvetenhet finns om att den egna erfarenheten av skolan påverkar slutsatserna trots att forskaren försöker ställa sig vid sidan av en liten stund. Den målstyrningsdiskurs som tonar fram har gjort att skolan för många blivit starkt förknippad med krav och bedömning, detta är skapar stress och ångest för en del elever (Konstenius & Schillaci, 2010) och detta lyfter även en av de intervjuade skolledarna. I styrdokument och intervjuer syns ingen klar linje kring hur man kan arbeta framåtsyftande för att lätta denna börda. Det förslag som skolledarna har på åtgärder här är anpassad studiegång vilket innebär att man sorterar och plockar bort vissa ämnen när kursen synes övermäktig, men är inte det snarare ett kortsiktigt mål än ett framåtsyftande arbete som hjälper eleverna att hantera ångest och stress? Kan det finnas anledning för skolan att på ett större plan eller arena ta denna problematik kring stress och ångest på större allvar? Kan detta för en del elever stora dilemman rent organisatoriskt ha kommit i skymundan då skolan haft fullt upp med att implementera nya styrdokument och de förändringar som de medför?

Illeris (2007) tre dimensioner på lärande; innehåll, drivkraft och samspel är värda att en gång lyftas. De flesta aktörerna inom skolan vet genom forskning och beprövad erfarenhet att samverka med föräldrar och andra samhällsorganisationer är oerhört viktigt för att hjälpa eleven att finna sin väg tillbaka till skolan. Men kanske används för mycket tid och fokus på att diskutera de bitarna, och för lite fokus på att arbeta med just innehåll, drivkraft och samspel? Att lyfta lärandets dimensioner och vad de betyder för varje människa borde vara en stor del av det vi inom skolan lägger vår tid på, det kan också vara en väg in i en meningsfull skolgång. Antonovskys (1991) tankar kring meningsfullhet, begriplighet och hanterbarhet flätas in detta resonemang och skapar en bild av en förståelseinriktad skola (Sivertun, 2006) som en möjlig vägledning i arbetet mot hög frånvaro på både det åtgärdande och förebyggande planet. Här kan kartläggningen kring eleverna som förordas av både forskning, styrdokument och skolledare vara en viktig pusselbit. Ställs det frågor till elever och personal som handlar om deras tankar och förhållningssätt kring skolans innehåll, drivkraft och samspel så att skolgången kan bli meningsfull och begriplig? Det finns naturligtvis inga enkla svar eller lösningar på detta, men bara det faktum att frågorna ställs kan sätta igång en formativ process för både personal och elever. Framåtsyftande och utvecklande på både det åtgärdande och förebyggande planet vore det om lärandets dimensioner även diskuterades och lyftes fram som framgångsfaktorer på organisation, grupp och individnivå inom verksamheten.

Den elevsyn och det förhållningssätt som forskningen framhäver som främjande för att finna en väg tillbaka till skolan för de elever som har hög frånvaro handlar i hög grad om att all form av handling och tilltro till elevens styrkor är goda vägar. Mycket av arbetet kring elever som har hög frånvaro präglas av uteblivna handlingar/åtgärder och fragmentariska insatser utan tydlig ansvarsfördelning (Skolverket, 2010), detta blir stora hinder för att nå eleven. Omvänt blir då att aktiva handlingar såsom täta kontakter, uppriktigt intresse och goda ansvarsfulla relationer viktiga steg i att finna en meningsfull skolgång. Talet om elever i hög frånvaro präglas i forskningen om att det behövs en balans i arbetet – en balans mellan orsak och verkan, mellan elevens hälsa och skolans miljö samt en balans mellan olika instansers samverkan. Här kan det vara på sin plats att påminna om studiens teoretiska ram som sätter materialet i ett systemteoretiskt perspektiv där skeenden inte ses som en linjär sträcka, snarare

hänger allt ihop utan en given startpunkt eller slutpunkt (Öquist, 2003). Så i den balans som bör eftersträvas är det inte viktigt att finna en enda orsak, utan dilemmat kring hög frånvaro handlar om hur olika system möts och hur de på bästa sätt kan samverka för att varje elev ska gå ur skolan med god självkänsla och en hel skolgång i bagaget.

Den elevsyn och det förhållningssätt som manas fram i styrdokumenterna (SFS 2010:800, SKOLFS 2010:37) är mer komplicerad att tolka, eleven framställs både som aktiv och passiv. Det talas om plikt och vite i Skollagen (SFS 2010:800) vilket ger en bild av tvingande karaktär, så skriv lagar och det är en självklarhet som vi ofta inte reflekterar över, men det kanske är det värt en tanke? Finns det andra sätt att framställa de berörda? I Läroplanen (SKOLFS 2010:37) talas det mer om eleven som aktiv och skolans ansvar kring att följa elevens lärvägar och behov, dock utgår man oreflekterat från att en skolform bör passa alla, skolan ska ta hänsyn till alla elevers olikheter – men är det möjligt? Här ställs frågor kring det kollektiva kontra individualistiska, och för elever med normbrytande beteende såsom exempelvis hög frånvaro finns ingen tydlig bild eller linje. Snarare utesluts den komplexitet som finns i denna problematik.

Den elevsyn och det förhållningssätt som tonar fram i intervjuerna med skolledarna är av inklämmande karaktär, det finns en kunskap kring olika faktorer som kan påverka elevens skolgång och hälsa och alla är medvetna om att skolans ansvar. Dock hamnar diskussionen mycket på individnivå. En utvecklingsmöjlighet som jag ser det är att arbeta mer med förhållningssätt och elevsyn på grupp- och organisationsnivå, detta gynnar både det förebyggande och åtgärdande arbetet kring hög frånvaro. Det är svårt att ensam lösa denna mångfacetterade problematik och genom att se inte bara elevens behov, styrkor och brister utan även skolans behov, styrkor och brister så kan arbetet utvecklas.

9.2 Metodologiska reflektioner

En begränsning i denna studie är att materialet omfattar en liten smula, en liten del av en nationell och internationell problematik. Dock är förhoppningen att tankar väcks ute i verksamheten som ger nya krafter och vägar – både kring talet om hög frånvaro och vilka delar som är gynnsamma att utveckla. Jag har eftersträvat att finna mönster under resultat och analys av det insamlade materialet som svarar upp mot studiens syfte.

Dokumentanalysen omfattar Skollagen och Läroplanen (SFS 2010:800, SKOLFS 2010:37) och är genomförda med hjälp av diskursanalytiska verktyg (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Här finns det mer att hämta då analysen kan genomföras på flera sätt, önskvärt vore också att fler utomstående hade varit med i granskningsprocessen. Det finns säkerligen brister i analysen av dokumenten eftersom jag som forskare i den kvalitativa forskningen är en del av processen, och följaktligen inte alltid ser vad som innesluts och utesluts. För större säkerhet och djupare analys hade fler ögon från fler horisonter fördjupat studiens resultat.

I en diskursanalys bör materialet i så liten grad som möjligt vara konstruerat, utifrån detta valdes metoden semistrukturerade intervjuer (Stukat, 2011). Styrkan i detta arbetssätt är att kunna föra samtalet mot syftet utan att fastna i detaljer eller sidospår, svagheten är att materialet kan bli svåröverskådligt och det krävs mycket erfarenhet för att få den fördjupning och de olika nyanser i intervjun som vore spännande och än mer skulle ge ett komplext och fylligt material till forskaren. Upplevelsen och intrycket är att skolledarna öppenhjärtligt

delade med sig av både goda exempel och de tillkortakommanden som de erfarit i sin yrkesverksamma vardag.

Syfte, teoretiska ramar och forskningsverktyg är tänkta att skapa en helhet och röd tråd. Dock syns en svårighet då det är två olika sorters språk; skriftspråk och talspråk, som granskas och omfattningen av materialet inte är så stort och övergripande vilket möjligen hade givit tydligare mönster. Det gavs heller ingen möjlighet att granska ett kommunalt policydokument vilket vore ett intressant led i det hela, då ett sådant dokument saknades. Det säger i sig själv en del om problematiken, vad som inte finns och sägs är också en del av diskursen.

10. Avslutning

”Att tänka systemiskt är att ta emot världen som den är och låta den berätta.”
(Öquist, 2003, s.125)

Ovanstående citat är som en slags ledstjärna för mig in i detta nya och spännande område som ytterst tangerar hur vi hanterar det som sätter skolans värld och självklara sätt att vara i gungning. Dysthe (2003) menar att språk och kommunikation är grundläggande element i läroprocesser, därför är det intressant att reflektera över hur det talas om något. Jag har mött mycket kunskap, och framförallt slås jag av att många i skolans organisation också har en insikt om när kunskapen inte räcker till, att det finns stora utvecklingsmöjligheter och områden – det är en styrka att kunna se det och här ligger också nyckeln till förändring.

En viktig del i detta arbete för mig personligen har varit att försöka se vilka möjligheter som finns och vilka som stängs ut och på så sätt få upp ögonen för vilka sociala konsekvenser den rådande diskursen faktiskt har. Identiteten är föränderlig skriver Bartholdsson (2007), och det är även diskursen. Här syns också en skillnad i vårt samhälle på att vara vuxen och vara barn. När vi arbetar med barn i behov av stöd; är det barnets verklighet vi ser trots alla frågor och talet om eleven i centrum? I både forskning och intervjuer talas det om elevens perspektiv på ett mer retoriskt plan. Jag ser inte framför mig den eller de elever som det talas om, och kanske blandar vi ihop möjligheten att säga sin åsikt med vad vi verkligen ser är barnets behov? Det är också en konst att tolka det som sägs i ett samtal och finna de underliggande behoven och önskemålen.

Ett faktum som blivit tydligt under resans gång är hur osäkert det är för ett barn som inte mår bra att få en säker och trygg väg tillbaka till bättre hälsa. Även Konstenius och Schillaci (2010) tar upp denna form av rättsosäkerhet som barnet befinner sig i; om en vuxen blir långtidssjuk så finns det hjälp till rehabilitering och en plan för anpassning av arbetsplatsen – varför inte ha denna modell även för unga? Det borde vara en aktiv och kraftfull plan för att komma tillrätta med problematiken nationellt sett.

”Skolan måste dock kunna arbeta med elevers individuella problem och skolans ansvar är än större om eleverna har svagt stöd hemifrån.” (Skolverket, 2010, s.15)

En av skolledarna nämner det faktum att handlingar är kärnan i vår verksamhet, allt annat skapar frustration. Då är det viktigt att vi handlar med både hjärna och hjärta. Ovanstående citat är också kärnfullt, vi måste hjälpa de mest som mest behöver hjälp. Att vända det vi ser som ett hinder till en än större utmaning är specialpedagogikens kärna. I detta fall och i denna studie handlar det om att inte låta de som är i behov av stöd både psykosocialt och

lärandemässigt försvagas genom omständigheter som vi ser, men den berörda inte har makten att förändra. Skolan har makt att förändra.

Nyttan med detta arbete kan dock vara att nya, kvalitativa tolkningar kan förändra förståelsen hos alla berörda och öppna upp för en diskussion om mål och värden i samhället. En central tanke hos Dysthe (2003) är att kvaliteten på samspelsprocessen är helt avgörande för lärandet. Lärande sker ständigt och överallt så frågan är vad eleverna lär sig, och vad säger det om samhället de lever i? Min förhoppning är att skolan ska röra sig från den målstyrningsdiskurs som nu är överordnad mot en allt mer förståelse- och processbaserad skola där det finns ett större utrymme för elevers olikheter. Som det är nu säger styrdokumentet att skolan ska ta hänsyn, men i praktiken har skolklimatet och utslagningen ökat.

Då skolans uppdrag består av både kunskap och fostran vill jag avsluta med några ord som innefattar min tro på att det förhållningssätt som är fruktbart för att nå goda resultat och relationer med alla elever:

”Jag skulle vilja sätta närhet före gränser. För gränssättning fungerar bara om det finns en relation som är hållfast nog.” (Gustafsson, 2010, s.79.)

11. Förslag till fortsatt forskning

Det finns flera möjliga vägar att fortsätta och fördjupa denna studie. En intressant ingång är att undersöka elevens livsvärld, då eleven i detta dilemma känns suddig i konturerna och mycket av diskussionen förs av andra intressenter. Studier kring pedagogernas arbete och erfarenheter med hög frånvaro skulle också vara ett gynnsamt tillskott för att finna mer kunskap och tankar kring hög frånvaro. Jag hade gärna sett ett tidsperspektiv i denna studie, det skulle vara intressant att genomföra en liknande studie i samma kontext om några år, vilka vindar blåser då och hur påverkar det skolans arbete med svaga och utsatta elever? Nationellt och internationellt sett skulle det vara intressant med en historisk djupdykning i detta ämne; när, hur och i vilka situationer syns detta fenomen?

12. Referenslista

- Andershed, A. & Andershed, H. (2009). Normbrytande beteende hos unga: Risker, skydd och vikten av strukturerad bedömning. I *Elevhälsa* nr 3, (2008-2009). *Otillåten frånvaro – om hemmasittare, korridorvandrare och skolkare*. (s.5-18). Stockholm: Gothia Förlag.
- Antonovsky, A. (1991). *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Asp-Onsjö, L. (2008). *Åtgärdsprogram i praktiken. Att arbeta med elevdokumentation i skolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Bartholdsson, Å. (2007). *Med facit i hand. Normalitet, elevskap och vänlig maktutövning i två svenska skolor*. Stockholm: Stockholms universitet, Socialantropologiska institutionen.
- Bergström, G. & Boréus, K. (2012). *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Byström, J. & Byström, J. (2011). *Grundkurs i statistik*. Stockholm; Natur och kultur.
- Börjesson, M. & Palmblad, E. (2007). *Diskursanalys i praktiken*. Malmö: Liber.
- Börjesson, M., Palmblad, E., & Wahl, T. (2005). *I skötsamhetens utmarker. Berättelser om välfärdsstatens sociala optik*. Stockholm: Symposion.
- Danielsson, L. & Liljeroth, I. (1998). *Vägval och växande – förhållningssätt, kunskap och specialpedagogik för yrkesverksamma hjälpare*. Stockholm: Liber.
- Dysthe, O. (Red.)(2003). *Dialog, samspel och lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Engquist, A. (2009). *Om konsten att samtala*. Stockholm: Nordstedt.
- Foucault, M. (1993). *Diskursens ordning*. Stockholm: Stehag.
- Gladh, M. & Sjödin, K. (2013). *Tillbaka till skolan. Metodbok i arbetet med hemmasittande barn och ungdomar*. Stockholm: Gothia Förlag AB.
- Gustafsson, L. (2009). *Elevhälsa börjar i klassrummet*. Lund: Studentlitteratur.
- Gustafsson, L. (2010). *Växa – inte lyda*. Stockholm: Nordstedts.
- Hugo, M. (2011). *Från motstånd till framgång*. Stockholm: Liber.
- Hundeide, K. (2003). Det intersubjektiva rummet. Klassrummets dolda styrmekanismer för inkludering eller exkludering av elever. I O. Dysthe (Red.). *Dialog, samspel och lärande*. (S.143-166). Lund: Studentlitteratur.

- Huus, K., Strand, A. & Granlund, M. (2011). Elever med stor skolfrånvaro – psykisk hälsa och lärande. *Psykisk hälsa, nr.4* (s.33-39). Stockholm
- Illeris, K. (2007). *Lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Jarl, M. & Rönnberg, L. (2010). *Skolpolitik. Från riksdagshus till klassrum*. Malmö. Liber.
- Karlberg, M. & Sundell, K. (2004). *Skolk. Sund protest eller riskbeteende?* FoU-rapport 2004:1. [www. stockholm.se/socialtjanstforvaltningen](http://www.stockholm.se/socialtjanstforvaltningen)
- Konstenius, V. & Schillaci, M. (2010). *Skolfrånvaro – KTB-baserat kartläggnings- och åtgärdsarbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- LGR 11. (SKOLFS 2010:37). Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011. Stockholm: Fritzes.
- Malmgren Hansen, A.(2002). *Specialpedagoger. Nybyggare i skolan*. Stockholm. HLS förlag.
- Rosenqvist, J. (2007). Några aktuella specialpedagogiska forskningstrender. I C. Nilholm & E. Björck-Åkesson (Red). *Reflektioner kring specialpedagogik – sex professorer om forskningsområdet och forskningsfronterna*. (s.37-51). Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Scherp, H-Å. (1998). *Utmanande eller utmanat ledarskap: rektor, organisationen och förändrat undervisningsmönster i gymnasieskolan*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Sivertun, U. (2001). *Att motverka social utslagning. Ett utbildnings- och forskningsprojekt i samarbete med kommun och högskola*. <http://www.lhs.se/iol/publikationer/>
- Sivertun, U. (2006). *(Special)pedagogik och social utslagning. Perspektivering – möjligheter och dilemman*. Stockholm: HLS Förlag.
- Skolverket, rapport nr.309 (2008). *Rätten till utbildning. Om elever som inte går till skolan*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket, (2009). *Otillåten frånvaro – om hemmasittare, korridorvandrare och skolkare*. Stockholm: Gothia Förlag.
- Skolverket, rapport nr.341(2010). *Skolfrånvaro och vägen tillbaka. Långvarig ogiltig frånvaro i grundskolan ur elevens, skolan och förvaltningens perspektiv*. Stockholm: Fritzes.
- Springe, K. (2009). Skolk – ett problem som förtjänar större uppmärksamhet. I *Elevhälsa nr 3, (2008-2009)*. *Otillåten frånvaro – om hemmasittare, korridorvandrare och skolkare*. (s.19-27). Stockholm: Gothia Förlag.

- Strand, A-S. (2013). *Skolk ur elevernas och skolans perspektiv. En intervju- och dokumentstudie*. Jönköping: Hälsohögskolan, dissertation series No 43.2013
- Stukát, S. (2011). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap (Andra upplagan)*. Lund: Studentlitteratur.
- Sutphen, R., Ford, J. & Flaherty, C. (2010). Truancy interventions: A review of research literature. *Research on Social Work Practice*, 161-171. No 20
<http://rsw.sagepub.com/content/20/2/161.abstract?patientinform-links=yes&legid=sprsw;20/2/161>
- Svedberg, L. (2000). *Rektorsrollen. Om skolledarskapets gestaltning*. Stockholm: HLS Förlag.
- Svedberg, L. (2012). *Gruppsykologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Utbildningsdepartementet (2011). *Ny skollag i praktiken. Lagen med kommentarer, andra upplagan*. Stockholm: Svensk Facklitteratur. www.svenskfacklitt.se
- Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Elanders Gotab.
- Vygotsky, L. (1995). *Fantasi och kreativitet i barndomen*. Göteborg: Daidalos.
- Winther Jørgensen, M. & Phillips, L. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Öquist, O. (2003). *Systemteori inom praktiken. Systemteorins tillämpning inom utbildning, vård, socialt arbete*. Stockholm: Gothia Förlag.
- Öquist, O. (2008). *Systemteori i praktiken – konsten att lösa problem och nå resultat*. Stockholm: Gothia Förlag.

13. Bilaga

Intervjufrågor till skolledare

Om någon har hög frånvaro, hur kommer det till din kännedom?

Vilka orsaker ser du till denna problematik?

Vilken kunskap och förståelse finns det kring hög frånvaro på skolan/hos personalen?

Hur arbetar ni när en eller flera elever har hög frånvaro?

- Ansvar
- Dokumentation
- Samverkan inom skolan, med familj, med andra instanser

Finns det riktlinjer för detta arbete, t.ex. skolans egna eller en kommunal policy?

Vad kan förbättras i detta arbete?

Förebyggande?

Vad tror du är det bästa?